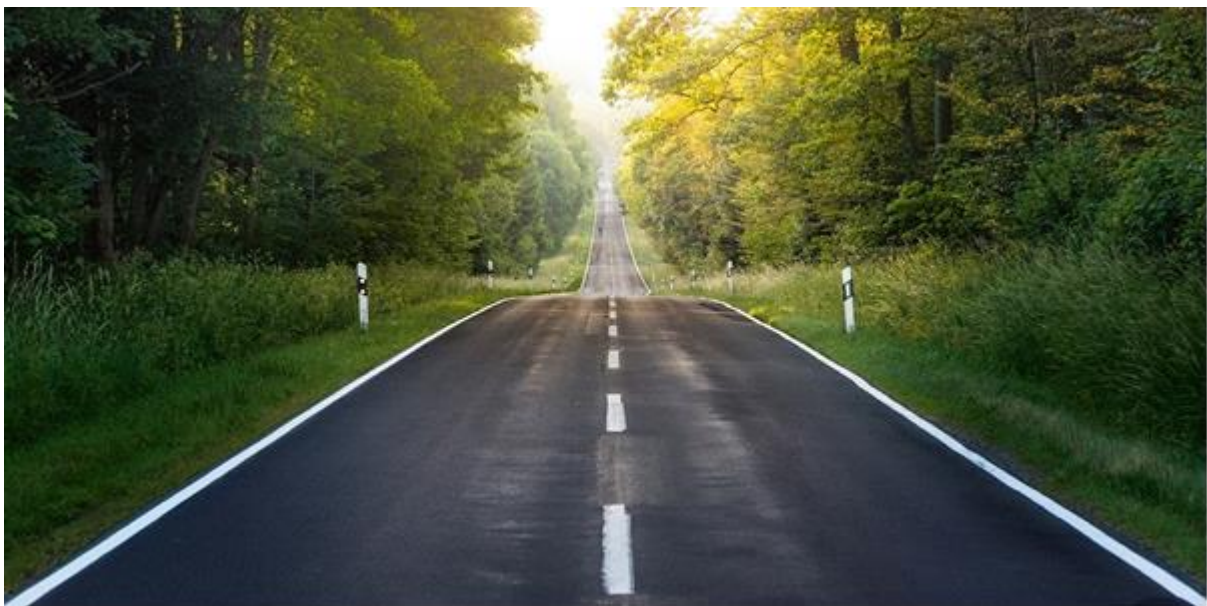

Рамка за управување со
животната средина и социјални прашања
за
*„Проект за поврзување на локалните
патишта“*
Република Северна Македонија

ВЛАДА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА • GOVERNMENT OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA
МИНИСТЕРСТВО ЗА ТРАНСПОРТ И ВРСКИ
MINISTRY OF TRANSPORT AND COMMUNICATIONS

Јуни 2019 година

Документот е изготвен од:

Славјанка Пејчиновска - Андонова, М-р. Инженерство за животна средина

Содржина

КРАТЕНКИ	4
РЕЧНИК	5
ИЗВРШНО РЕЗИМЕ	8
1 ВОВЕД	9
1.1 ОПИС НА ПРОЕКТОТ.....	9
1.2 РЕЗОН ЗА ПОДГОТОВКА НА РАМКАТА НА ПОЛИТИКАТА ЗА РАСЕЛУВАЊЕ.....	10
1.3 ЦЕЛИ И ПРИНЦИПИ ПРИ ПОДГОТОВКАТА И ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА РАСЕЛУВАЊЕТО.....	10
1.4 ПРОЦЕС НА ПОДГОТОВКА И ОДОБРУВАЊЕ НА АКЦИСКИОТ ПЛАН ЗА РАСЕЛУВАЊЕ.....	11
1.4.1 АКЦИСКИ ПЛАН ЗА РАСЕЛУВАЊЕ.....	11
1.4.2 ИДЕНТИФИКУВАЊЕ НА ПОТРЕБАТА ЗА РАЗВОЈ НА АПР.....	15
1.4.3 ОДОБРУВАЊЕ НА АПР.....	16
1.4.4 ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА АПР.....	16
1.5 ПРОЦЕНЕТИ ВЛИЈАНИЈА ОД РАСЕЛУВАЊЕТО.....	16
2 ИНСТИТУЦИОНАЛНА И ПРАВНА РАМКА	17
2.1 НАЦИОНАЛНА ПРАВНА РАМКА ЗА РАСЕЛУВАЊЕ.....	17
2.2 ПРОЦЕСОТ НА ЕКСПРОПРИЈАЦИЈА ВО МАКЕДОНИЈА.....	20
2.2.1 ГЛАВНИ ОДРЕДБИ ВО ЗАКОНОТ ЗА ЕКСПРОПРИЈАЦИЈА.....	20
2.2.2 ПРОЦЕС НА ЕКСПРОПРИЈАЦИЈА.....	22
2.3 ПОЛИТИКАТА НА РАСЕЛУВАЊЕ НА СБ (зжсс5).....	24
2.4 ГАП АНАЛИЗА.....	25
3 КВАЛИФИКУВАНОСТ И ПРАВА	29
3.1 КВАЛИФИКУВАНОСТ.....	29
3.2 ПРАВА.....	30
3.3 ВРЕДНУВАЊЕ НА ЗАСЕГНАТИ ИМОТИ.....	33
3.4 КРАЕН ДАТУМ.....	35
4 АРАНЖМАНИ НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА	35
4.1 ПРОЦЕС НА РАЗВОЈ И ОДОБРУВАЊЕ НА АПР.....	35
4.2 ПРОЦЕС НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА АПР.....	36
4.2.1 ЕДИНИЦА ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА АПР.....	36
4.2.2 ЖАЛБИ И ПОПЛАКИ.....	36
4.2.3 ПОСТАПКИ ЗА ЕКСПРОПРИЈАЦИЈА.....	37
4.2.4 СУД.....	37
5 СЛЕДЕЊЕ И ЕВАЛУАЦИЈА	37
5.1 ВНАТРЕШНО СЛЕДЕЊЕ.....	38
5.2 НАДВОРЕШНО СЛЕДЕЊЕ.....	39
6 ИНФОРМИРАЊЕ И УЧЕСТВО НА ЗАСЕГНАТИТЕ ЛИЦА	40

7	ТРОШОЦИ И БУЏЕТ.....	41
	ПРИЛОЗИ.....	42
	<i>ПРИЛОГ 1: ЛИСТА НА ПОТРЕБИ ЗА РАЗВОЈ НА АПР.....</i>	<i>42</i>
	<i>ПРИЛОГ 2: ОБРАЗЕЦ ЗА ПОДНЕСУВАЊЕ ЖАЛБИ.....</i>	<i>43</i>
	<i>ПРИЛОГ 3: ШЕМА НА МЕХАНИЗМОТ ЗА РАЗРЕШУВАЊЕ ЖАЛБИ.....</i>	<i>44</i>
	<i>ПРИЛОГ 4: СТАВКИ ВО РЕГИСТРИРАНИТЕ ЖАЛБИ.....</i>	<i>45</i>
	Табели	
	Табела 1 Привремена матрица за права и компензација.....	32

КРАТЕНКИ

АПР	Акциски план за раселување
ВСМ	Влада на Северна Македонија
ГО	Граѓанска организација
ЕИП	Единица за имплементација на проектот
ЕИР	Единица за имплементација на раселувањето
ЗЖСС	Заштита на животната и социјалната средина
ЗЛ	Засегнати лица
КЕ	Корисник на експропријација
ЛЗП	Лица засегнати од проектот
ЛС	Локална самоуправа
МБОР	Меѓународна банка за обнова и развој
МРЖ	Механизам за разрешување жалби
МТВ	Министерство за транспорт и врски
НВО	Невладина организација
ОЕИП	Општинска единица за имплементација на проектот
ОЗР	Откуп на земјиште и раселување
ППЛП	Проект за поврзување на локални патишта
РПР	Рамка на политиката за раселување
РСМ	Република Северна Македонија
РУЖССА	Рамка за управување со животна средина и социјални аспекти
СБ	Светска банка
СВРМ	Службен весник на Република Македонија

РЕЧНИК

ЗАЕМОБАРАТЕЛ. Се однесува на државната институција одговорна за имплементација на проектот, имено Министерството за транспорт и врски на Република С. Македонија, т.е. соодветната ЕИП.

КОМПЕНЗАЦИЈА. Плаќање во готовина или во натура за имот(и) и/или ресурс(и) одземен(и) или засегнат(и) од проектот. Компензацијата ќе биде исплатена пред одземање на сопственоста врз земјиштето и имотите во сите случаи, вклучително и кога тоа не е можно поради отсуство на сопствениците. Во случај на отсуство на сопствениците, парите ќе бидат депонирани на девизна сметка.

КРАЕН ДАТУМ. Датум на социо-економското истражување каде се утврдува бројот на ЛЗП и степенот на влијание врз нивните структури и имоти. Лицата кои ќе се доселат во областа по крајниот датум немаат право на компензација или каква било форма на помош при раселувањето. Слично на тоа, недвижниот имот (структури, насади, овошни дрвја, шумски парцели) воспоставен по крајниот датум нема да добие компензација.

МАРГИНАЛИЗИРАНИ И РАНЛИВИ ГРУПИ. Лица кои се очекува дека во поголема мера ќе бидат негативно засегнати од проектот и кои се поограничени од другите лица во однос на нивните можности за користење на придобивките од проектот. Таквите лица/групи исто така е поверојатно дека ќе бидат исклучени/оневозможени да земат целосно учество во процесот на главните консултации што подразбира соодветни мерки и/или помош за да се направи тоа. Треба да бидат земени предвид и состојбите поврзани со возраста, вклучувајќи ги возрастните и малолетните лица, како и околностите при кои тие можат да бидат одвоени од нивните семејства, заедницата или други лица од кои зависат.

ЕКОНОМСКО РАСЕЛУВАЊЕ. Загуба на земјиште, имоти или пристап до имоти, вклучувајќи и загуба на изворите на приход или други средства за живот.

ЕКСПРОПРИЈАЦИЈА. Право на Владата во доменот на јавниот интерес да одземе или ограничи право на сопственост врз имот кој е предмет на компензација според заменските трошоци.

МЕХАНИЗАМ ЗА РАЗРЕШУВАЊЕ ЖАЛБИ. Посебни проектни процедури и механизам лоцирани на паралелни места со службените информативни табли за жалби, што им овозможува на засегнатите лица да поднесат жалба или поплака, директно или индиректно поврзана со проектот, без трошоци и со гаранција за навремено и соодветно постапување по конкретната жалба или поплака.

ПРИНУДНО РАСЕЛУВАЊЕ. Откупот на земјиште или ограничувањата за користење на земјиште поврзани со проектот може да предизвикаат физичко раселување (релокација, загуба на станбено земјиште или загуба на живеалиште), економско раселување (загуба на земјиште, имоти или пристап до имоти, вклучувајќи и загуба на изворите на приход и други средства за живот) или обете. Раселувањето се смета за принудно кога засегнатите лица или заедници немаат право да го отфрлат откупот на земјиште и ограничувањата за користење на земјиште што резултира со нивно раселување.

ОТКУП НА ЗЕМЈИШТЕ. Се однесува на сите методи за стекнување на земјиште за потребите на проектот, што може да вклучи целосен откуп, експропријација на имот и откуп на правата на

пристап, од типот на службености или право на нужен премин. Откупот на земјиште исто така вклучува: (а) откуп на незаземено или неискористено земјиште без оглед дали сопственикот се потпира врз таквото земјиште при остварување на приходи или средства за живот; (б) преземање на јавно земјиште што го користат или заземаат лица или домаќинства; и (с) проектно влијание што резултира со потопување на земјиштето или со негово претворање во неупотребливо и достапно земјиште на друг начин. “Земјиштето” вклучува сè што расте или што е трајно поставено на него, од типот на насади, објекти и други подобрувања, како и придружни водени тела.

СРЕДСТВА ЗА ЖИВОТ. Целокупниот опсег на средства што поединците, семејствата и заедниците ги користат за да заработат за живот, какви што се приходите засновани на плата, земјоделство, риболов, фуражништво, други средства за живот засновани на природни ресурси, трговија на мало и размена.

ОБНОВА НА СРЕДСТВАТА ЗА ЖИВОТ. Мерки кои имаат за цел да им помогнат на физички и/или економски раселените лица да ги обноват или подобрат нивните средства за живот и животен стандард, во реална смисла, на нивоата пред раселувањето или на нивоата кои преовладувале пред започнување на имплементацијата на проектот, како што е во корист за ЛЗП. Помошта мора да продолжи по раселувањето, во периодот на транзиција, врз основа на разумна проценка на времето потребно за обнова на нивните средства за живот и животен стандард.

НАДОМЕСТ ЗА ПРЕСЕЛУВАЊЕ. Надоместот за преселување е парична компензација за трошоците кои се директно поврзани со преселување/релокација на домаќинството.

СПОГОДБЕНО РАСЕЛУВАЊЕ. Ситуации каде што Заемобарателот има потреба да откупи одредено земјиште или да го ограничи неговото користење за потребите на проектот, но наместо да го стори тоа преку постапка на експропријација, Заемобарателот најпрво се обидува да постигне заемно спогодбено решение со сопственикот/корисникот на земјиштето.

ЛЗП (или ЗЛ). Лице засегнато од проектот (или Засегнато лице) е секое лице кое, како резултат на имплементација на проектот, ги губи правата на сопственост, користење или друга корист од средствата (структури, земјиште (станбено, земјоделско или пасишта), годишни или повеќегодишни насади и дрвја), или од каков било движен и недвижен имот, целосно или делумно, трајно или привремено.

ФИЗИЧКО РАСЕЛУВАЊЕ. Загуба на живеалиште или имот како резултат на откуп на земјиштето поврзан со проектот, што подразбира физичка релокација на ЛЗП од нивното место на живеење или живеалиште, работно место или деловен простор пред проектот.

ЗАМЕНСКИ ТРОШОК. Метод на вреднување што овозможува компензација соодветна за замена на имотот, плус трансакциските трошоци неопходни за таквата замена. Во услови на функционални пазари, заменскиот трошок е пазарната вредност утврдена преку независно и компетентно вреднување на недвижниот имот, плус трансакциските трошоци. Кога не постојат функционални пазари, заменскиот трошок може да се утврди на алтернативни начини, како пресметка на излезната вредност на земјиштето или на продуктивниот имот, или неоценетата вредност на заменскиот материјал и трудот за изградба на структури и друг недвижен имот, плус трансакциските трошоци. Во сите случаи каде што физичкото раселување резултира со

загуба на живеалиштето, заменскиот трошок мора да биде доволен за барем да овозможи купување или изградба на дом што ги исполнува прифатливите минимални стандарди за квалитет и безбедност на заедницата. Методот на вреднување при утврдување на заменскиот трошок треба да биде документиран и вклучен во релевантната документација за планираното раселување. Трансакциските трошоци вклучуваат административни трошоци, трошоци за регистрација, даноци за пренос и слични трошоци кои се наметнуваат врз засегнатите лица. За да се обезбеди компензација според заменскиот трошок, планираните нивоа на компензација можеби ќе биде потребно да се ажурираат во проектните области каде што има висока инфлација или каде што е продолжен временскиот период помеѓу пресметката и доставувањето на компензацијата.

РАМКА НА ПОЛИТИКАТА ЗА РАСЕЛУВАЊЕ (РПР). РПР е инструмент за раселување на проектно ниво со цел да се утврдат принципите, организациските аранжмани и критериумите што ќе се применат на потпроектите, а кои треба да бидат подготвени во текот на имплементацијата на проектот. Таа вклучува јасни дефиниции на условите под кои раселувањето (за конкретен проект, секторска програма или во рамките на политички ентитет од типот на држава или област) ќе биде планирано и имплементирано. Таа ги дефинира прашањата од типот на права, принципи на компензација, процес на жалби и други законски процедури. РПР е потребна за проекти со потпроекти или со повеќе компоненти кои не може да се идентификуваат при проценката на проектот.

ОГРАНИЧУВАЊА ЗА КОРИСТЕЊЕ НА ЗЕМЈИШТЕТО. Ограничувања и забрани за користење на земјоделско, станбено, комерцијално или друго земјиште кое е директно вклучено и ставено во сила како дел од проектот. Тоа подразбира ограничување на пристапот до официјални паркови и заштитени подрачја, ограничување на пристапот до други ресурси во јавна сопственост, ограничувања за користење на земјиште во рамки на стварните службености и безбедносните зони.

ЗАИНТЕРЕСИРАНИ СТРАНИ. Сите лица, групи, организации и институции кои имаат интерес и се потенцијално засегнати од проектот или имаат можност да влијаат врз истиот.

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

Владата на Република Северна Македонија (PCM) има намера да земе заем од Меѓународната банка за обнова и развој (МБОР) Светска банка за имплементација на Проект за подобрување на социјалните услуги. Проектот ќе биде имплементиран од страна на Министерството за транспорт и врски на Република Северна Македонија и истиот ќе поддржи подобрување на локалните патишта и на нивното поврзување.

Заштитата на животната и социјалната средина 5 на Светска банка (*откуп на земјиште, ограничувања за користење на земјиште и принудно раселување*) е една од најважните заштитни мерки за откуп на земјиште и прашања поврзани со раселување/компензација за време на имплементација на проектот.

Рамка на политиката за раселување (РПР) е потребно да се изготви доколку обемот и локацијата на раселувањето не се познати во моментот на проценка бидејќи проектот има повеќе компоненти, како што обично се случува во проекти со финансиски посредници или повеќе потпроекти. Откако ќе биде дефиниран потпроектот или индивидуалните компоненти на проектот и ќе бидат достапни потребните информации, таквата рамка ќе се прошири во специфичен план пропорционален на потенцијалните ризици и влијанија. Проектните активности што ќе предизвикаат физичко и/или економско раселување нема да започнат сè додека таквите специфични планови не бидат финализирани и одобрени од страна на Банката.

Целта на Рамката на политиката за раселување е да ги појасни принципите за раселување, организациските аранжмани и критериуми што ќе се применат на потпроектите или на проектните компоненти, а кои треба да бидат подготвени во текот на имплементацијата на проектот.

1 ВОВЕД

1.1 ОПИС НА ПРОЕКТОТ

Владата на Република Северна Македонија (РСМ) има намера да земе заем од Светската банка (СБ) за имплементација на Проект за поврзување на локални патишта (Проектот или ППЛП). Проектот ќе биде имплементиран преку Единицата за имплементација на проектот, во рамки на Министерството за транспорт и врски.

Патната мрежа во земјата, административно, поделена е на национални, регионални и локални патишта. Националните и регионалните патишта се наоѓаат под државна надлежност (главна патна мрежа), додека локалните патишта се наоѓаат под општинска надлежност. Вкупната должина на патната инфраструктура во земјата изнесува 13.186 km од кои 8.496 km се локални патишта.

Една од најслабите точки во транспортниот сектор е незадоволителната состојба на локалната патна мрежа, незадоволителното ниво на финансирање на одржувањето на патиштата, слабите меѓународни инвестиции во дистрибутивниот и транспортниот сектор итн. Причината за таквата состојба главно е недостатокот од финансиски капацитет на локалната самоуправа, кој се разликува од еден до друг регион во земјата. Некои од локалните патишта во руралните области се наоѓаат во неприфатлива состојба без пристап до болници, училишта и продавници, со што ова прашање носи и социјални проблеми. Повеќе локални самоуправи во последните години го упатија ова прашање до централната власт со цел да се изнајде решение и да се помогне финансирањето на изградба, реконструкција и одржување на локалните патишта, и за создавање на безбедни и одржливи сообраќајни решенија. Централната власт, со цел да ги поддржи општините во решавање на проблемот со локалната патна мрежа, во изминатите години реализира повеќе проекти за изградба, реконструкција и рехабилитација на локалните патишта. Сепак, проблемот останува поради недоволниот финансиски капацитет на локалната самоуправа и на централната власт.

Со цел да се задоволат потребите на ЛС, Министерството за транспорт и врски предлага распределба на средства од Заемот заради финансирање на реконструкција и рехабилитација на постојните локални патишта/улици и надградба на земјените патишта/улици во асфалтирани, воведување мерки за безбедност на патиштата од типот на пешачки патеки од едната или обете страни на улиците/локалните патишта, електрификација и дренажа.

Според сегашната состојба, како подобни за интервенција може да се сметаат патиштата во руралните и урбаните области, особено оние што нудат пристап до болници, училишта, јавни институции, државни органи, патишта што поврзуваат село со село / град / населено место.

Министерството за транспорт и врски подготвува транспарентна и фер методологија која ќе овозможи соодветна проценка на апликациите поднесени од локалните самоуправи во целата земја.

Овој документ ја претставува Рамката на политиката за раселување (РПР), додека Рамката за управување со животна средина и социјални аспекти (РУЖССА) е посебен документ.

1.2 РЕЗОН ЗА ПОДГОТОВКА НА РАМКАТА НА ПОЛИТИКАТА ЗА РАСЕЛУВАЊЕ

Овој документ претставува Рамка на политиката за раселување (РПР) на предложениот Проект за поврзување на локални патишта. Истиот ги опишува политиките, процедурите и процесите кои ќе бидат следени при реализација на проектот, а со цел да се ублажат неповолните социјални влијанија поради проектните активности врз лицата засегнати од проектот, со или без правна основа, чиешто земјиште/имот, бизнис и други средства се експроприрани за да се реализираат градежните активности.

Рамката на политиката за раселување е подготвена за да го води потенцијалниот откуп на земјиште и потенцијалното раселување за градење на инфраструктурни проекти во согласност со барањата на Светска банка (СБ) од Рамката за животна и социјална средина, како и во сообразност со националната легислатива.

ЗЖСС 5 (откуп на земјиште, ограничувања за користење на земјиште и принудно раселување) укажува дека Рамка на политиката за раселување (РПР) е потребно да се подготви доколку обемот и локацијата на раселувањето се непознати при проценката бидејќи проектот има повеќе компоненти.

“Кога самата природа или обемот на откуп на земјиште или ограничувањата за користење на земјиштето поврзани со проектот што може да доведат до физичко и/или економско раселување се непознати во време на подготовка на проектот, Заемобарателот ќе развие Рамка со која ќе ги утврди основните принципи и процедури во согласност со оваа ЗЖСС. Откако ќе се дефинираат одделните компоненти на проектот и ќе станат достапни потребните информации, таквата рамка ќе се прошири во еден или повеќе специфични планови пропорционално на потенцијалните ризици и влијанија. Нема да се преземе никакво физичко и/или економско раселување сè додека плановите што ги подразбира оваа ЗЖСС не бидат финализирани и одобрени од страна на Банката.”

Рамка за животна и социјална средина на Светска банка – ЗЖСС5, стр. 58

До моментот на подготовката на овој документ, типот и бројот на инфраструктурни проекти што ќе се поддржат со овој проект не е познат. Оттаму, се подготвува Рамка, а не Акциски план за раселување.

1.3 ЦЕЛИ И ПРИНЦИПИ ПРИ ПОДГОТОВКАТА И ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА РАСЕЛУВАЊЕТО

За време на имплементацијата на Проектот, можно е да се јави откуп на земјиште од мал обем, главно како резултат на градежни активности планирани во ограничен број компоненти од Проектот. Овој документ обезбедува сеопфатни и обврзувачки принципи кои треба да се применат во случај на какво било трајно или привремено физичко и економско раселување, што произлегува од откупот на земјиште и ограничувањата за користење на земјиште преземени или наметнати во врска со имплементацијата на Проектот. Овие принципи треба да ги водат сите активности на Заемобарателот и неговите претставници, неговата ЕИП, како и сите други владини и локални институции кои се вклучени во имплементација на Проектот.

Целта на оваа Рамка на политиката за раселување е да ги појасни принципите, организациските аранжмани и критериумите што ќе се применат на потпроектите или на проектните компоненти, а кои треба да бидат подготвени во текот на имплементацијата на проектот. Откако ќе биде дефиниран потпроектот или индивидуалните проектни компоненти и ќе бидат достапни потребните информации, таквата рамка ќе се прошири во специфичен план пропорционално на потенцијалните ризици и влијанија, доколку е потребно. Проектните активности што предизвикуваат физичко и/или економско раселување нема да започнат сè додека таквите специфични планови не бидат финализирани и одобрени од страна на Банката.

Главните цели на РПР се:

- Обезбедување детали за политиките кои управуваат со експропријација на земјиштето, опсегот на неповолните влијанија и правата;
- Претставување стратегија за постигнување на целите на политиката за раселување/откуп на земјиште;
- Обезбедување рамка за имплементација на поставените стратегии за да се обезбеди навремен откуп на имотите, исплата на компензацијата и други придобивки за лицата засегнати од проектот (ЛЗП);
- Обезбедување детали за информациите од јавен карактер, консултациите и учеството, како и околу механизмите за разрешување жалби за време на планирањето, дизајнирањето и имплементирањето на Проектот;
- Обезбедување утврдени извори и проценки на потребните ресурси за имплементација на РПР;
- Обезбедување рамка за следење, надзор и евалуација на имплементацијата на раселувањето.

Во принцип, принудното раселување треба да се избегнува секаде каде што е можно, или да се минимизира, истражувајќи ги сите можни алтернативи во дизајнот на Проектот. Доколку е неизбежно, активностите за раселување треба да бидат замислени и извршени како одржливи развојни програми, нудејќи му доволно инвестициски ресурси на раселеното лице за да може да учествува во придобивките од Проектот. Понатаму, раселените лица треба да бидат суштински консултирани и вклучени во планирањето и имплементирањето на програмите за раселување, како и да бидат помогнати во нивните напори да ги подберат средствата за живот и стандардот на живеење, или барем истите да им бидат обновени, во реална смисла, до нивоата пред раселувањето или до нивоата што преовладувале пред започнување на имплементацијата на Проектот, во зависност од тоа кои се повисоки.

1.4 ПРОЦЕС НА ПОДГОТОВКА И ОДОБРУВАЊЕ НА АКЦИСКИОТ ПЛАН ЗА РАСЕЛУВАЊЕ

1.4.1 АКЦИСКИ ПЛАН ЗА РАСЕЛУВАЊЕ

Оваа РПР ја води подготовката на Акцискиот план за раселување (АПР). АПР на индивидуалните проекти, во согласност со оваа РПР, ќе бидат изготвени и поднесени за одобрување до Светска банка.

Минималниот број елементи на Акцискиот план за раселување вклучува:

- 1) **Опис на проектот.** Општ опис на проектот и идентификација на проектната област.
- 2) **Идентификација на потенцијални влијанија на:**
 - a) проектните компоненти или активности што предизвикуваат раселување, објаснувајќи зошто избраното земјиште мора да се откупи заради употреба во рамки на временската рамка на Проектот;
 - b) зоната на влијание на таквите компоненти или активности;
 - c) обемот и нивото на откуп на земјиште и влијанијата врз структурите и другиот недвижен имот;
 - d) какви било проектно наметнати ограничувања за користење на, или пристап до, земјиште или природни ресурси;
 - e) разгледани алтернативи за избегнување или минимизирање на раселувањето и зошто истите биле одбиени; и
 - f) механизми воспоставени за минимизирање на раселувањето, во што е можно поголем степен, за време на имплементација на Проектот.
- 3) **Цели.** Главните цели на програмата за раселување.
- 4) **Попис на населението и социо-економско истражување на тековната состојба.** Пописот на ниво на домаќинства го идентификува и квантифицира бројот на засегнатите лица и, заедно со нив, земјиштето, структурите и другиот недвижен имот засегнати од Проектот. Пописот, исто така, има уште неколку други суштински функции:
 - a) идентификување на карактеристиките на раселените домаќинства, вклучувајќи опис на производните системи, трудот и организацијата на домаќинството; информации за тековната состојба на средствата за живот (вклучително, како релевантно, нивото на производство и приходите добиени од формални и неформални економски дејности) и стандардот на живот (вклучувајќи го здравствениот статус) на раселеното население;
 - b) информации за ранливите групи или лица за кои е потребно да се изготват посебни одредби;
 - c) идентификување на јавната или комунална инфраструктура, имоти или услуги што можат да бидат засегнати;
 - d) обезбедување основа за дизајнирање и буџетирање на програмата за раселување;
 - e) во врска со утврдениот краен датум, обезбедување основа за исклучување на несоодветните лица од компензација и помош за раселување; и
 - f) воспоставување основни услови за целите на следење и евалуација.

Доколку Банката смета дека е релевантно, можеби ќе бидат потребни дополнителни истражувања кои ќе ги дополнат информациите од пописот во следните области:

 - g) системите на закуп и пренесување на земјиште, вклучувајќи и попис на природните ресурси во заедничка сопственост од каде што лицата ги обезбедуваат нивните средства за живот, системите на плодоуживање без законски права (вклучувајќи риболов, пасење и користење на шумски предели) водени од препознаените

локални механизми на распределба, и какви било проблеми поставени од различните системи на закуп во проектната област;

- h) обрасците на социјална интеракција во засегнатите заедници, вклучувајќи ги и социјалните мрежи и системите за социјална поддршка, како и начинот на кој истите ќе бидат засегнати од Проектот; и
 - i) социјалните и културни карактеристики на раселените заедници, вклучувајќи и опис на формалните и неформалните институции (пр. организации во заедницата, верски групи, невладини организации (НВО)) кои можат да бидат релевантни за стратегијата на консултации и при дизајнирањето и имплементирањето на активностите за раселување.
- 5) **Правна рамка.** Наодите од анализата на правната рамка опфаќаат:
- a) обем на моќта за задолжителен откуп на земјиште и поставување ограничувања за негово користење, како и природата на компензацијата поврзана со него, во смисла и на методологијата за вреднување и на времето за исплата;
 - b) применливи правни и административни процедури, вклучувајќи и опис на правните лекови достапни за раселените лица во судскиот процес и нормалната временска рамка за таквите постапки, како и сите достапни механизми за поднесување жалби кои можат да бидат релевантни за Проектот;
 - c) закони и регулативи кои се однесуваат на агенциите одговорни за имплементација на активностите за раселување; и
 - d) разлики, доколку постојат, помеѓу локалните закони и практики кои се однесуваат на задолжителниот откуп, наметнувањето ограничувања за користење на земјиште и обезбедувањето мерки за раселување и ЗЖСС5, како и механизми за надминување на истите.
- 6) **Институционална рамка.** Наодите од анализата на институционалната рамка опфаќаат:
- a) идентификација на агенциите одговорни за активностите за раселување и НВО/ГО кои можат да имаат улога во имплементација на Проектот, вклучувајќи и поддршка за раселените лица;
 - b) проценка на институционалниот капацитет на таквите агенции и НВО/ГО; и
 - c) какви било чекори што се предложени за подобрување на институционалниот капацитет на агенциите и НВО/ГО одговорни за имплементација на раселувањето.
- 7) **Квалификуваност.** Дефинирање на раселените лица и на критериумите за утврдување на нивната квалификуваност за компензација и друга помош за раселување, вклучувајќи ги и релевантните крајни датуми.
- 8) **Вреднување и компензација на загубите.** Методологијата што ќе се користи при вреднување на загубите за да се утврди нивниот заменски трошок; опис на предложените типови и нивоа на компензација за земјиште, природни ресурси и друг имот според локалното законодавство, како и дополнителни мерки што се потребни за обезбедување на заменскиот трошок за нив.

- 9) **Учество на заедницата преку вклучување на засегнатите лица** (вклучувајќи ги и заедниците домаќини, кога е потребно):
- (a) опис на стратегијата за консултација со, и учество на, раселените лица во дизајнирањето и имплементирањето на активностите за раселување;
 - (b) резиме на искажаните ставови и како истите можат да бидат земени предвид при подготовката на планот за раселување;
 - (c) преглед на предложените алтернативи за раселување и изборот направен од страна на раселените лица врз основа на опциите кои се достапни до нив; и
 - (d) институционални аранжмани со кои раселените лица ќе можат да ги изнесат своите грижи до надлежните органи во текот на планирањето и имплементацијата на Проектот, како и мерки со кои ќе се осигура дека ранливите групи од типот на домородни лица, безземјаши и жени се соодветно застапени.
- 10) **Распоред на имплементација.** Распоредот на имплементација нуди проценка на датумите за раселување, проценети датуми за започнување и завршување на сите планирани активности за раселување. Распоредот треба да одреди како активностите за раселување се поврзани со имплементацијата на целокупниот проект.
- 11) **Трошоци и буџет.** Табеларен приказ на категоризирани проценки на трошоците за сите активности за раселување, вклучувајќи и дозволена инфлација, пораст на населението и други непредвидени трошоци; временски распореди на расходи; извори на средства; како и аранжмани за навремен проток на средства и финансирање на раселувањето, ако е потребно, во области кои не се во надлежност на агенциите за имплементација.
- 12) **Механизам за поднесување жалби.** Планот ги опишува пристапните и достапните процедури за решавање на спорови од трета страна, а кои произлегуваат од раселувањето; ваквите механизми за жалби треба да ја земат предвид достапноста на судските инстанции до заедницата и традиционалните механизми за разрешување на спорови.
- 13) **Следење и евалуација.** Аранжмани за следење на активностите за раселувањето од страна на агенциите за имплементација, дополнети со следење од трети лица, како што смета за соодветно Банката, за да се обезбедат целосни и објективни информации; индикатори за следење на спроведувањето преку мерење на вложувањата, продуктивноста и резултатите од активностите за раселување; вклучување на раселените лица во процесот на следење; евалуација на резултатите во разумен период откако ќе бидат завршени сите активности за раселување; употреба на резултатите од следењето на раселувањето во понатамошната имплементација.
- 14) **Аранжмани за прилагодливо управување.** Планот треба да содржи одредби за прилагодување на имплементацијата на раселувањето како одговор на неочекувани промени во проектните услови или неочекувани пречки за постигнување на задоволителни резултати од раселувањето.

Дополнителните барања при планирање на раселувањето вклучуваат:

- 1) **Физичко раселување:** помош во период на транзиција; избор, подготовка и релокација на област; домување, инфраструктура и јавни услуги; заштита и управување на животната средина; консултации околу аранжманите за релокација; интеграција со населението домаќин.
- 2) **Економско раселување:** директна замена на земјиште; загубен пристап до земјиште или ресурси; поддршка на алтернативни средства за живот; разгледување на можностите за економски развој, поддршка во периодот на транзиција.

1.4.2 ИДЕНТИФИКУВАЊЕ НА ПОТРЕБАТА ЗА РАЗВОЈ НА АПР

Идентификувањето на потребата за развој на АПР како поединечен потпроект ќе го спроведе лице од ЕИП одговорно за животна средина и социјални аспекти, а преку пополнување на листата на потреби за развој на АПР, дадена во **Прилог 1**.

Првата проверка е дали потпроектната документација вклучува **Елаборат за експропријација**, или веќе има спроведено и завршено процес на експропријација во име на предложениот потпроект за финансирање. Ако се заокружи „не“, нема потреба за развој на АПР. Ако се заокружи „да“, тогаш има потреба за развој на АПР.

Втората проверка е контрола на **Геодетскиот елаборат за нумерички податоци на градежно земјиште** или друг вид на **Геодетски елаборат за посебни намени**, без оглед дали содржи информации за воспоставена концесија или друг вид на договор врз земјишна парцела во државна сопственост со приватни или правни лица. Ако се заокружи „да“, мора да се развие АПР.

Третата проверка е **посета на лице место**. Членот на ЕИП ќе треба визуелно да го провери земјиштето во државна сопственост кое е предложено за откуп, без разлика дали има неофицијално или незаконско изграден недвижен имот на него, има нерегистрирани корисници, или пак служи како пристап до приватна сопственост или активности за обезбедување на средства за живот. Ако се заокружи „да“, мора да се развие АПР.

Останатите проверки (ако сите 11 ставки се одговорот со „да“, потребно е да се развие АПР) се одредени во Прилог 1 на овој документ.

Последната, 12 проверка, е **Доброволен откуп на земјиште**. Ако се заокружи „да“, тогаш **нема потреба** за развој на АПР.

Следните чекори го опишуваат скрининг процесот за раселување:

1. Поднесување на апликација за финансирање на потпроект;
2. ЕИП ја разгледува поднесената документација за финансирање на потпроектот;
3. Пополнување на образецот даден во Прилог 1;
4. Членот на ЕИП спроведува посета на лице место, доколку е потребно;
5. Извештај до ЕИП и СБ за потребата од развој на АПР.

За потпроектите кои бараат развој на АПР, ЕИП ќе обезбеди дополнителни упатства.

1.4.3 ОДОБРУВАЊЕ НА АПР

Најпрво, нацрт-верзијата на АПР, подготвена од Општината, ќе биде споделена со СБ за одобрување пред да биде јавно објавена, а потоа ќе биде доставена и конечната верзија на АПР. Имплементацијата на потпроектот ќе започне по одобрувањето од СБ. По добивање на одобрение без приговори, ќе бидат иницирани активностите за компензација, раселување и рехабилитација, при што истите ќе бидат комплетирани пред доделувањето договори за градежни работи. Откако имплементацијата на АПР ќе биде комплетирана, Општината ќе подготви финален извештај за АПР кој ќе биде доставен до СБ за добивање одговор “без приговори”. Откако финалниот извештај за АПР ќе биде прифатен, може да се финализира доделувањето договори за градежни работи.

Следните чекори го опишуваат предложениот модел за одобрување на АПР.

1. Подготвен е нацрт-АПР за потпроекти што спаѓаат во рамки на барањата опишани во ЗЖСС5 и истиот е испратен до СБ преку ЕИП за разгледување;
2. СБ ќе го разгледа и одобри нацрт-АПР без приговори;
3. МТВ и Општината ќе го објават нацрт-АПР и ќе организираат консултации со ЛЗП за да се утврди степенот на влијание врз ЛЗП, средствата за компензација и предложените мерки за ублажување и компензација;
4. Имплементација на заклучоците во нацрт-АПР;
5. Финален АПР испратен до СБ без добиени приговори;
6. Откако ќе биде одобрен **без приговори**, објавување на АПР;
7. Комплетирање на процесот на експропријација;
8. Продолжување со реализација на потпроектот.

1.4.4 ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА АПР

Имплементацијата на АПР на Заемобарателот ќе се смета за завршена кога негативните влијанија од раселувањето ќе бидат разрешени на начин кој е во согласност со соодветниот план, како и со целите поставени од ЗЖСС5. За сите проекти со значителни влијанија од принудно раселување, Заемобарателот ќе ангажира надворешна ревизија на планот кога сите мерки за ублажување ќе бидат значително завршени. Ревизијата ќе биде спроведена од компетентни професионалци за раселување, тие ќе проценат дали средствата за живот и животниот стандард се подобриени или барем обновени и, по потреба, ќе предложат корективни активности за исполнување на целите кои сè уште не се постигнати.

1.5 ПРОЦЕНЕТИ ВЛИЈАНИЈА ОД РАСЕЛУВАЊЕТО

Во овој момент, не е можно да се процени степенот на влијанија од раселувањето, иако постои незначителна можност да се случи откуп на земјиште од мал обем.

2 ИНСТИТУЦИОНАЛНА И ПРАВНА РАМКА

2.1 НАЦИОНАЛНА ПРАВНА РАМКА ЗА РАСЕЛУВАЊЕ

Устав на Република Северна Македонија. Уставот гарантира правна заштита на сопственоста и наведува дека ниту едно лице не може да биде лишено од неговата/нејзината сопственост или правата кои произлегуваат од неа, освен кога се работи за јавен интерес утврден со закон. Доколку имотот е експроприран или пристапот до него е ограничен, тогаш е гарантирана правична компензација која нема да биде пониска од пазарната вредност на имотот. Важно е да се напомене дека Уставот на РСМ забранува исплаќање на компензација пониска од "пазарната вредност", но дозволува исплаќање над утврдената пазарна вредност, што е важна одредба за премостување на разликите помеѓу македонското законодавство и ЗЖСС5 на СБ, како што ќе биде претставено подоцна во овој документ.

Понатаму, во членот 118 се вели дека меѓународните договори ратификувани во согласност со Уставот се дел од внатрешниот правен поредок и не можат да бидат изменети со закон. Оваа одредба овозможува имплементација на ЗЖСС5 на СБ, како и на одредбите од оваа РПР и поединечните АПР во согласност со постоечкото законодавство, со што на значаен начин се премостуваат разликите помеѓу нив.

Законот за сопственост и други стварни права¹ ги предвидува основните одредби на имотните односи, вклучувајќи ја содржината на сопственичките права, субјектите на сопственички права, сосопственост и заедничка сопственост, стекнување на право на сопственост, правото на плодови што произлегува од сопственоста на стварта, право на владение, право на нужен премин, сопственост стекната со одржувачка, сопственички односи што произлегуваат од ситуации кога се градат структури на туѓо земјиште, заштита на сопственички права, заштита на владение, престанок на сопственички права итн.

Законот за постапување со бесправно изградени објекти² ги опфаќа прашањата на евидентирање, процесирање и право на легализација на бесправно изградени објекти, што може да има влијание врз пазарната цена на објектите, а со тоа врз компензацијата според македонскиот Закон за експропријација. Веројатно е дека доколку Проектот предизвика одредени влијанија од раселувањето, дел од имотите ќе бидат бесправно изградени објекти, така што одредбите од овој закон можат да бидат значајни.

Законот за приватизација и закуп на градежно земјиште во државна сопственост³ вклучува одредби за користење и долгорочен закуп на градежно земјиште во државна сопственост што е предмет на компензација според македонскиот Закон за експропријација на ист начин како и сопственоста, но само доколку се стекне со овој закон.

Законот за градење⁴ го уредува градењето, основните барања на градбата, потребната проектна документација за добивање на одобрение за градба, правата и обврските на учесниците во изградбата, начинот на употреба и одржување на градбата, како и други прашања од значење за градењето.

¹(СВРМ бр. 18/01, 99/08, 139/09 и 35/10)

²(СВРМ бр. 23/11, 54/11, 155/12, 53/13, 72/13, 44/14, 115/14, 199/14, 124/15, 129/15, 217/15, 31/16, 190/17)

³(СВРМ бр. 4/05, 13/07, 165/08, 146/09, 18/11, 51/11, 27/14, 144/14, 72/15, 104/15, 153/15, 23/16, 178/16)

⁴(СВРМ бр. 130/09, 124/10, 18/11, 36/11, 54/11, 13/12, 144/12, 25/13, 79/13, 137/13, 163/13, 27/14, 28/14, 42/14, 115/14, 149/14, 187/14, 44/15, 129/15, 217/15, 226/15, 30/16, 31/16, 39/16, 71/16, 132/16, 35/18)

Законот за просторно и урбанистичко планирање⁵ ги регулира условите и системот на просторно и урбанистичко планирање, видот на документацијата за планирање и постапката за изработка и донесување на истата, како и други прашања од областа на просторното и урбанистичкото планирање.

Законот за процена⁶ го уредува вршењето на процената, областите, условите и начинот за вршење на процена, проценителите, условите и постапката за полагање на стручен испит заради издавање или одземање на лиценца за процена, награда и надоместок на трошоците за извршената процена, надлежност, организација и работење на Комората на проценители на Република Македонија, како и други прашања кои се однесуваат на процената.

Методологијата за процена на пазарната вредност на недвижен имот⁷ ја регулира методологијата и другите прашања во врска со процената на пазарната вредност на недвижниот имот (земјиште, згради, објекти, повеќегодишни растенија итн.) и ги дефинира клучните процедури за утврдување на компензација за експроприраниот имот според Законот за експропријација.

Законот за катастар на недвижности⁸ го предвидува и регулира управувањето со геодетско-катастарскиот систем, одржувањето на катастарот на недвижности, воспоставувањето и одржувањето на катастарот на инфраструктурни објекти како дел од катастарот на недвижности, основните геодетски работи, геодетските работи за посебни намени, премерот на недвижностите во функција на катастарот на недвижности, премерот и одржувањето на државната граница на Република С. Македонија, топографските мапи, масовната процена на недвижностите, воспоставувањето и управувањето со Графичкиот регистар за градежно земјиште, водење на Регистарот за просторни единици, водење на Графичкиот регистар за улици и куќни броеви, надзорот на работењето на трговците поединци – овластени геодети и трговски друштва за геодетски работи, како и статусот, организацијата, работењето и надлежностите на Агенцијата за катастар на недвижности.

Правилникот за методот на катастарска класификација и одредување и регистрација на промената на катастарската култура и земјишна класа⁹ ги регулира професионалните активности на државното управување поврзано со премер на земјиште, објекти и други структури, катастар на недвижности, евиденција и регистрација на имот, регистрација на сопственост, регистрација на бесправно изградени објекти и објекти со легализирани катастарски работи, регистар на адреси, топографски и картографски активности, процена на земјишен имот врз основа на земјишната класа и култура, геодетски и катастарски информативен систем.

Неколку други закони предвидуваат и регулираат правни процедури, права и прашања кои се поврзани со и можат да влијаат врз процесот на раселување:

Закон за вонпарнична постапка¹⁰ Во согласност со овој Закон, судот преку вонпарнична постапка определува надоместок за експроприрана сопственост откако ќе ги утврди важните

⁵(СВРМ бр. 199/14, 44/15, 193/15, 31/16)

⁶(СВРМ бр. 115/10, 158/11, 185/11, 64/12, 188/14, 104/15, 153/15, 192/15, 30/16)

⁷(СВРМ бр. 54/12)

⁸(СВРМ бр. 55/13, 41/14, 115/14, 116/15, 153/15, 192/15, 61/16)

⁹(СВРМ бр. 144/13, 95/15)

¹⁰(СВРМ бр. 9/08)

факти и ќе донесе решение со кое се дефинира видот и висината на надоместокот во случај кога КЕ и сопственикот на имотот не постигнале договор, т.е. заемна спогодба.

Законот за општа управна постапка¹¹ ги дефинира правните процедури, процеси, жалби и др. во смисла на начинот на кој треба да постапуваат државните институции при одлучување за правата, обврските или правните интереси на физички лица, правни лица или други странки, во рамки на управните постапки. Одлуките од управните органи се донесуваат во форма на наредба, по завршување на постапката утврдена со овој Закон. Странката има право да поднесе жалба против одлуката донесена во прва инстанца. Овој Закон ја обезбедува правната рамка за дејствување на релевантните државни и општински органи откако Предлагачот на експропријацијата ќе го достави барањето за експропријација.

Закон за постапување по претставки и предлози.¹² Овој Закон го уредува постапувањето по претставките и предлозите поднесени до Претседателот на Република С. Македонија, Собранието на Република С. Македонија, Владата на Република С. Македонија, судовите, органите на државната управа, единиците на локалната самоуправа, јавните установи и служби и други органи и организации што вршат јавни овластувања (органи кои постапуваат по претставките и предлозите), вклучително и барањата за експропријација поднесени од Предлагачот на експропријацијата.

Постојат и неколку **закони од социјалниот домен** кои влијаат врз одредени аспекти на раселувањето:

Закон за социјална заштита¹³. Социјалната заштита во С. Македонија се состои од услуги и мерки преку системот за социјална заштита финансиран од даноци (што, во согласност со Законот за социјална заштита, вклучува – образовна и советодавна работа, развој на форми на самопомош, волонтерска работа и др., институционална грижа, вонинституционална грижа и парична помош) и преку системот за социјално осигурување заснован на придонеси (пензии и инвалидитет, здравствено осигурување и осигурување по основ на невработеност).

Закон за домување¹⁴. Клучната точка од социјална перспектива која е важна за овој проект во Законот за домување е тоа дека се предвидува можност за изнајмување на државни станови на социјално загрозени и бездомни лица во согласност со Законот за социјална заштита. Овој Закон, меѓу другото, се однесува на прашањата за социјално домување и домување на ранливите групи (деца без родители или без родителска грижа, корисници на социјална и постојана парична помош, лица засегнати од природни непогоди, инвалидни лица и лица на кои им е потребна помош и грижа од други лица, социјално загрозени лица кои припаѓаат на ромската заедница, самохрани родители со малолетни деца).

Законот за здравствена заштита¹⁵ ги уредува прашањата кои се однесуваат на системот и организацијата на здравствената заштита и вршењето на здравствената дејност, загарантираните права и утврдените потреби и интереси на државата во обезбедувањето на здравствената заштита, здравствените установи, вработувањето, правата и должностите, одговорноста, евалуацијата, престанокот на вработувањето, заштитата и одлучувањето за

¹¹ (СВРМ бр. 124/15)

¹² (СВРМ бр. 82/2008, 13/13, 156/15, 193/15)

¹³(СВРМ бр. 79/09, 148/13,164/13, 187/13, 38/14, 44/14, 116/14, 180/14, 33/15, 72/15, 104/15, 150/15, 173/15, 192/18, 30/16, 163/17, 51/18)

¹⁴(СВРМ бр. 99/09, 57/10, 36/11, 54/11, 13/12, 55/13, 163/13, 42/14, 199/14, 146/15, 31/16)

¹⁵(СВРМ бр. 43/12, 145/12, 87/13, 164/13, 39/14, 43/14, 132/14, 188/14, 10/15, 61/15, 154/15, 132/15, 154/15, 192/15, 37/16)

правата и обврските на здравствените работници и здравствените соработници, квалитетот и сигурноста во здравствената дејност, коморите и стручните здруженија, рекламирањето и огласувањето на здравствената дејност, вршењето на здравствена дејност во вонредни услови и надзорот над вршењето на здравствената дејност.

Законот за јавно здравје¹⁶ го уредува спроведувањето на основните функции и задачи на јавното здравје, системот на јавно здравје, јавно-здравствените вонредни околности и финансирањето на јавното здравје. Целта на овој Закон е: да се зачувува и унапредува здравјето на населението; да се овозможи спроведување на основните функции и задачи на јавното здравје преку организирани мерки и активности што ги преземаат државните органи, институции, единиците на локалната самоуправа и други правни и физички лица во соработка со здравствените установи; да се унапредува и јакне меѓуресорската соработка во спроведувањето на основните функции на јавното здравје; да се унапредува и јакне соработката меѓу надлежните министерства и единиците на локалната самоуправа и јавниот и приватниот сектор и граѓаните во зачувувањето и унапредувањето на здравјето на населението; да се обезбеди соодветен одговор во случај на јавно-здравствена потреба и итност и појава на јавно-здравствена вонредна околност; да се обезбеди спроведување на меѓународните здравствени правила и да се уредат специфичните прашања од јавното здравје кои не се уредени со друг закон.

2.2 ПРОЦЕСОТ НА ЕКСПРОПРИЈАЦИЈА ВО МАКЕДОНИЈА

Законот за експропријација¹⁷ им овозможува на владините институции да стекнат имот со лишување и/или ограничување на правата на недвижен имот за проекти кои се смета дека се од јавен интерес, при што треба да се заштитат интересите на сите лица со законски права чија сопственост треба да се експроприра. Законот за експропријација не го користи терминот "принудно раселување", туку наместо тоа се користи терминот "експропријација", а се заснова врз иманентните овластувања во доменот на Владата. Законот, исто така, го предвидува принципот на правична компензација според "пазарната вредност" на имотот наместо "заменскиот трошок" кој се користи во ЗЖСС5 на СБ.

2.2.1 ГЛАВНИ ОДРЕДБИ ВО ЗАКОНОТ ЗА ЕКСПРОПРИЈАЦИЈА

Недвижностите или недвижен имот (според Законот, генерално дефинирани како земјоделско и градежно земјиште, шуми, згради и инсталации) можат да бидат експроприрани само откако ќе се утврди јавниот интерес во согласност со Законот, врз основа на плански документ. Јавниот интерес може да се утврди за градби од значење за Република С. Македонија или од локално значење. Законот предвидува широка листа на градби што можат да се сметаат за јавен интерес. Корисник на експропријацијата (КЕ) може да биде Република С. Македонија, градот Скопје и единиците на локална самоуправа, а Законот утврдува и постоење на овластен Предлагач на експропријацијата од страна на соодветните органи на државната управа.

Експропријацијата може да биде потполна и непотполна. Потполната експропријација овозможува РСМ (во случај на јавен интерес за градби од национално значење), градот Скопје

¹⁶(СВРМ бр. 22/10, 136/11, 144/14, 149/15, 37/16)

¹⁷(СВРМ бр. 95/12, 131/12, 24/13, 27/14, 104/15, 192/15, 23/16, 178/16)

или единиците на локална самоуправа (во случај на јавен интерес за градби од локално значење) да стекнат сопственост врз експроприраниот имот, додека сопственоста на сопственикот и другите права на тој имот престануваат да постојат. Нецелосната експропријација го обезбедува КЕ со специфични права на службеност, како и закуп на земјиштето за одреден временски период. На крајот од периодот на службеност или закуп целосните сопственички права врз имотот му се враќаат на сопственикот, при што мора да бидат вратени во состојбата пред експропријацијата.

Сопствениците на делумно експроприрани недвижности имаат право да побараат експропријација на целиот имот и соодветна компензација, во случај кога експропријацијата ја влошува состојбата на сопственикот на имот или кога го прави преостанатиот дел од имотот бескорисен или тежок за употреба – неизводлив, но притоа сопственикот треба да ги наведе и да ги оправда причините за барање експропријација на целиот имот. Крајниот рок за ова барање е прилично краток бидејќи може да се поднесе само пред да се постигне компензација за раселување на експроприраниот имот, или пред правосилноста на решението за експропријација.

Сопственикот на експроприраниот имот, исто така, има право на компензација за насадите, посевите, шумите на земјиштето и плодовите, доколку истите не биле вклучени во пазарната вредност на земјиштето. Сопственикот на имот нема право на компензација за вложувањата направени по датумот на поднесување на предлогот за експропријација, што е единствениот начин на кој Законот за експропријација поставува сличен институт како оној на краен датум.

Доколку се врши економска дејност на имот што треба да биде експроприран, ефектот на прекинување на оваа дејност треба да биде земен предвид при утврдување на компензацијата поради експропријација. Оваа вредност ја одредува експерт, согласно Законот за процена.

Членот 18 од Законот за експропријација ја дефинира компензацијата: “За експроприраната недвижност припаѓа правичен надомест кој не може да биде понизок од пазарната вредност на недвижноста. Пазарната вредност на недвижноста се утврдува под условите утврдени со овој закон, според методологија, правила и стандарди во согласност со Законот за процена. Правото на надомест за експроприрана недвижност не застарува”. Членот 37 наведува дека пазарната вредност на експроприраната недвижност и на недвижноста дадена како компензација ќе биде утврдена од страна на овластен проценител, согласно Законот за процена. Компензацијата за експроприрана надлежност обично се утврдува во парични средства, доколку поранешниот сопственик или носителите на други сопственички права и предлагачот на експропријацијата не се договорат поинаку. Кога се определува компензација за објекти кои заради својата природа немаат пазарна цена (бунари, огради итн.) висината на компензацијата се определува според пазарната вредност на материјалот и работната рака потребни за изградба на објектите, намалена за соодветниот износ на амортизација.

Како општо правило, компензацијата за експроприран имот се нуди и исплаќа во готовина, освен ако со Законот не е утврдено поинаку. Сепак, според истиот Закон, во случај кога средствата за живот се обезбедуваат преку експроприраниот имот (земјоделско земјиште, деловни простории итн.) или кога сопственикот живее на експроприраниот имот, по барање на сопственикот на имотот, предлагачот на експропријацијата е должен да понуди имот кој е пропорционален по вредноста. Во случај да постои разлика во пазарната вредност на имотите, предлагачот на експропријацијата или формалниот сопственик ќе ја надомести разликата.

Предлагачот на експропријацијата нема да може да го заземе експроприраниот имот пред осум дена од правосилноста на решението за експропријација, или пред датумот на постигнување спогодба за компензација за експроприраниот имот, освен ако КЕ и сопственикот не се договорат поинаку, или доколку со Законот не се предвидува поинаку. По исклучок, се постапува на образложен предлог на предлагачот на експропријацијата РСМ, доколку се оцени дека тоа е неопходно заради итноста за градење објекти или заради отстранување на штети врз структурите и опасност по животната средина.

Предлогот за експропријација, одделно за секоја поединечна недвижност, содржи информации за:

- Предлагачот на експропријацијата;
- Недвижноста за кој се предлага експропријација;
- Сопственикот на недвижноста (лично име или назив, престојувалиште, седиште);
- Носителите на други сопственички права врз недвижноста (лично име или назив, престојувалиште, седиште);
- Тип на објект или изведувачки работи за кои се предлага експропријацијата.

Предлогот за експропријација е придружен од следната документација:

- Извадок од актот на просторно планирање или одобрен проект за инфраструктура;
- Геодетски елаборат со нумерички податоци за недвижноста за која се предлага експропријација;
- Понуда за компензација еквивалентна со пазарната вредност на недвижноста утврдена од овластен проценител во согласност со Законот за процена;
- Имотен лист за недвижноста за која се предлага експропријација;
- Доказ дека средствата за компензација се резервирани на соодветно место.

2.2.2 ПРОЦЕС НА ЕКСПРОПРИЈАЦИЈА

Следи претставување чекор по чекор на процесот на експропријација, како што е дефиниран со Законот за експропријација.

- Процесот на експропријација започнува со поднесување Предлог за експропријација (Предлогот) до Органот за експропријација (т.е. поднесен во име на Државата од страна на Државниот правобранител до Управата за имотно-правни работи во Министерството за финансии).
- Органот за експропријација ќе го достави (доколку се исполнети сите законски услови) Предлогот до сопствениците и до носителите на други имотни права на недвижноста за која се предлага експропријација во рок од пет дена од приемот на Предлогот. (Примањето на оваа информација е крајниот рок за сопствениците, бидејќи ниту едно вложување во недвижноста по овој ден нема да биде компензирано). Органот за

експропријација исто така ќе го достави Предлогот до Агенцијата за катастар на недвижности за прибележување во јавните книги во истиот временски период.

- Органот за експропријација закажува расправа по Предлогот на која ги поканува сопствениците и носителите на други имотни права на недвижноста во рок од 15 дена од денот на доставување на Предлогот до сопствениците и носителите на други имотни права на недвижноста што е предмет на експропријација.
- За време на расправата пред Органот за експропријација ќе се утврдат постоењето на јавен интерес, правото на сопственост и другите имотни права, видот и висината на компензацијата и други факти од значење за експропријацијата. Расправата може да заврши со спогодба за компензација (порамнување), со што се завршува процесот на експропријација, се пренесува правото на сопственост на КЕ и се одредува исплатата на правото на компензација.
- Доколку не се постигне спогодба за време на расправата, Органот за експропријација ќе донесе Решение за експропријација со кое ќе бидат опфатени Предлагачот, податоци за недвижноста што се експроприра, податоци за сопствениците на недвижноста и податоци за планираната градба од јавен интерес. Ова Решение за експропријација мора да биде донесено во рок од 30 дена од приемот на Предлогот (ако се исполнети законските услови и нема спогодба).
- Може да се поднесе жалба во рок од 15 дена по доставување на Решението за експропријација до Управниот суд, кој мора да одлучи по жалбата во рок од 41 ден (11 дена за прибавување на документите од Органот и 30 дена за одлучување). Ова решение е предмет на жалба до Вишиот управен суд, кој има уште 30 дена за одлучување по жалбата.
- КЕ може да го заземе експроприраниот имот осум дена по правосилноста на решението за експропријација, или како што е договорено во спогодбата за компензација.
- Предлагачот на експропријацијата и сопственикот можат да постигнат спогодба за компензација до моментот кога Решението за експропријација не стане правосилно. Ако не биде постигната спогодба за тоа време, Органот за експропријација ќе закаже нова расправа во рок од 8 дена од правосилноста на Решението, со цел да се постигне спогодба за компензација.
- Доколку на расправата не биде постигната спогодба за компензација, Органот за експропријација е должен да го достави случајот, заедно со целокупната документација, до надлежниот суд во рок од 8 дена по расправата. Процесот пред надлежниот суд се води според одредбите од Законот за вонпарнична постапка и постои право на жалба пред повисокиот суд.
- Предлагачот на експропријацијата продолжува со исплата на компензација или обезбедување на имот по заменска вредност во рок од 30 дена од потпишување на спогодбата за компензација, или решението за компензација станува правосилно (за доцнење во исплатата се применуваат каматни стапки).

2.3 ПОЛИТИКАТА НА РАСЕЛУВАЊЕ НА СБ (ЗЖСС5)

Сите проекти финансирани од СБ мора да бидат во согласност со барањата за заштита на животната и социјалната средина на СБ. **Заштитата на животната и социјалната средина 5 на СБ** (*откуп на земјиште, ограничувања за користење на земјиште и принудно раселување*) е една од најзначајните заштитни мерки поврзани со прашањата на откуп на земјиште и раселување/компензација за време на имплементација на проектот. Во линија со принципите и процедурите на СБ, Република С. Македонија е обврзана проектите финансирани од СБ да ги имплементира во согласност со барањата за Заштита на животната и социјалната средина на СБ.

Соодветното планирање/управување со инструментите, какви што се Рамката на политиката за раселување (РПР) и Акцискиот план за раселување (АПР), мора да се развие пред започнување на проектот. РПР ги воспоставува целите и принципите на раселување, организациските аранжмани и механизмите на финансирање на сите операции за раселување кои може да бидат потребни за време на имплементацијата на проектот. Рамката, исто така, ја проценува институционалната способност за дизајнирање, имплементирање и надгледување на операциите за раселување. Целта на рамката за раселување е да ги појасни принципите на раселувањето, организациските аранжмани и критериуми што ќе се применат на потпроектите или на компонентите на проектот, а кои треба да бидат подготвени во текот на имплементацијата на проектот.

Рамка на политиката за раселување (РПР) е потребно да се изготви доколку обемот и локацијата на раселувањето не се познати при проценката бидејќи проектот има повеќе компоненти, како што обично се случува во проекти со финансиски посредници или повеќе потпроекти. Откако ќе биде дефиниран потпроектот или индивидуалните компоненти на проектот и ќе бидат достапни потребните информации, таквата рамка ќе се прошири во специфичен план пропорционален на потенцијалните ризици и влијанија. Проектните активности што ќе предизвикаат физичко и/или економско раселување нема да започнат сè додека таквите специфични планови не бидат финализирани и одобрени од страна на Банката.

Политиката на СБ за **откуп на земјиште, ограничувања за користење на земјиште и принудно раселување**, како што е дефинирано во **ЗЖСС5**, е водена од следните цели:

- Да се избегне принудното раселување или, кога е неизбежно, да се минимизира принудното раселување преку разгледување на алтернативите во проектниот дизајн.
- Да се избегне присилно раселување.
- Да се ублажат неизбежните неповолни социјални и економски влијанија од откупот на земјиште и ограничувањата за користење на земјиштето преку: (а) обезбедување навремена компензација за загуба на имот според заменски трошок и (б) помош за раселените лица во нивните напори за подобрување, или барем обновување, на нивните средства за живот и животен стандард, во реална смисла, до нивоата пред раселувањето или до нивоата пред започнување на имплементацијата на проектот, зависно од тоа кои се повисоки.
- Да се подобрат животните услови на сиромашните или ранливите лица кои се физички раселени, преку обезбедување на соодветно домување, пристап до услуги и објекти и сигурност на престојот.
- Да се осмислат и извршат активностите за раселување во вид на програми за одржлив развој, обезбедувајќи доволно инвестициски ресурси што ќе овозможи раселените

лица да имаат придобивки директно од проектот, како што гарантира природата на самиот проект.

- Да се осигура дека активностите за раселување се планираат и имплементираат со соодветно објавување на информации, значајни консултации и информирано учество на засегнатите страни.

2.4 ГАП АНАЛИЗА

Целите на ЗЖСС5 се јасно насочени кон избегнување на принудното раселување предизвикано од мерките за откуп на земјиште каде и да е можно или, доколку не е можно, применување на принципите на компензација врз сите ЛЗП и обновување на нивните средства за живот барем до претпроектното ниво. Во принцип, институционалната рамка за експропријација во Македонија не е потполно усогласена со ЗЖСС5, при што најочигледните разлики се однесуваат на барањата за компензација според заменски трошок за земјиште vis-à-vis националното барање за компензација на земјиште според пазарната вредност без исплаќање трошоци и даноци како дел од пакетот на компензација. Дополнително, националното законодавство не признава лица кои заземале земјиште, неформални корисници и структури. Тоа не предвидува посебен механизам за разрешување жалби, процена на социјални влијанија, распределени податоци според род и помош за ранливи лица.

Табелата подолу нуди преглед на специфичните разлики помеѓу националното законодавство за експропријација vis-à-vis ЗЖСС5 и препораките за мерки на лекување и/или ублажување со цел да се исполнат барањата на ЗЖСС.

Табела 1 ГАП анализа

Предмет	Законодавство на РСМ	ЗЖСС5 на СБ и добри меѓународни стандарди за раселување	Разлики и мерки за премостување на разликите
Инструменти за раселување, попис и социо-економско истражување	Единствените подготвени документи се дел од плановите за градба. Не се вклучени никакви социо-економски прашања. Елаборатот за експропријација содржи детален список на имотите што треба да се експроприраат, нивната локација, информации за лицата кои имаат формални права врз тие имоти. Специјализираните извештаи за процена ја одредуваат проценетата вредност	Подготовка на оваа РПР, поединечни АПР, попис и социо-економско истражување. Истражувањето треба да содржи информации за (i) тековните жители во засегнатата област, (ii) карактеристиките на раселените домаќинства и нивниот животен стандард и средства за живот, (iii) големината на очекуваните загуби и степенот на раселување, и (iv) информации за ранливите групи или лица.	Сите документи мора да бидат подготвени во согласност со ЗЖСС5 на СБ, покрај барањата на националното законодавство. Потребна е имплементација на попис заради идентификување на лицата кои ќе бидат засегнати од проектот (вклучувајќи ги и оние кои не се регистрирани преку националните процедури). Имплементацијата на попис на население/ домаќинства е неопходна, исто така, за да се идентификуваат карактеристиките на раселените домаќинства,

Предмет	Законодавство на РСМ	ЗЖСС5 на СБ и добри меѓународни стандарди за раселување	Разлики и мерки за премостување на разликите
	на засегнатите имоти (земјиште, насади, дрвја и недвижен имот).		вклучувајќи го животниот стандард и нивото на ранливост, да се воспостават почетни услови за целите на следење и евалуација, како и да се одреди крајниот датум.
Избегнување и минимизирање на принудното раселување	Законот за просторно и урбанистичко планирање вели дека целта на таквото планирање, меѓу другото, е да се обезбеди организирано и рационално користење на просторот, како и подобрување на животните и работните услови за граѓаните (член 4).	Да се избегне принудно раселување или, кога е неизбежно, да се минимизира истото преку разгледување на алтернативите во проектниот дизајн. Заемобарателот ќе ги разгледа изводливите алтернативи во дизајнот на проектот за да го избегне или барем да го минимизира раселувањето.	Заемобарателот ќе се обиде да го минимизира физичкото и/или економското раселување. Сите разгледани алтернативи и мерки за избегнување или минимизирање на негативното влијание ќе бидат забележани во внатрешниот периодичен (месечен или квартален) извештај што го бара институцијата за финансирање.
Јавни консултации	Формалните сопственици се контактираат единствено при самиот процес на експропријација, нема барања за јавни консултации освен во фазата на просторно планирање според соодветниот Закон.	Треба да се спроведат значајни консултации со засегнатите лица и заедниците, локалните власти и другите заинтересирани страни за време на подготовката и имплементацијата на инструментите за раселување.	Националното законодавство не бара јавни консултации со засегнатите лица и заедници во обемот кој е предвиден со ЗЖСС5 и ЗЖСС1 на СБ. Заемобарателот треба да ги објави РПР и АПР (ако е применливо) на ЛЗП и да спроведе консултативни средби како што е опишано во соодветното поглавје на оваа РПР.

Предмет	Законодавство на РСМ	ЗЖСС5 на СБ и добри меѓународни стандарди за раселување	Разлики и мерки за премостување на разликите
Квалификуваност и компензација	Законот за експропријација ја признава квалификуваноста на лицата кои имаат формално регулирани права на земјиште и структури, како што е регистрирано од Катастарот на недвижности, и на оние лица чии права се препознаени според националното законодавство (фактичка состојба).	ЗЖСС на СБ признава дека и оние лица кои немаат препознаени законски права или побарувања на земјиштето што го заземаат на крајниот датум исто така се квалификувани за помош за рехабилитација и компензација за загуба на неземјишни средства според заменски трошок.	Компензацијата и помошта за ЛЗП без законски права или побарувања ќе се изврши според принципи и права утврдени во матрицата за права на оваа РПР, доколку тие се присутни во засегнатата област на крајниот датум. Ќе се спроведе инвентар на средствата и процена на нивните засегнати имоти и сите мерки ќе бидат забележани во внатрешниот периодичен (месечен или квартален) извештај за напредокот на проектот.
Методологија за вреднување и компензација на имот	Компензацијата за загуба на имот и средства треба да биде барем еднаква со пазарната вредност. Амортизацијата се одзема од компензацијата (или е вклучена со намалување на проценетата пазарна вредност). Законот за експропријација не наведува конкретна компензација на трошоците за регистрација и даноците за пренос.	Компензацијата треба да биде еднаква на целосниот заменски трошок без амортизација.	Компензацијата и помошта за ЛЗП ќе биде барем еднаква на заменската вредност, како што е предвидено во матрицата за права на оваа РПР.

Предмет	Законодавство на РСМ	ЗЖСС5 на СБ и добри меѓународни стандарди за раселување	Разлики и мерки за премостување на разликите
Поддршка во период на транзиција	Законот за експропријација бара обезбедување на компензација за деловни загуби настанати во периодот на транзиција, како и штети поврзани со промената на локацијата. Загубите се утврдуваат за секој конкретен случај, во согласност со Законот за процена (член 43). Законот го следи основниот правен принцип за тоа како може да се стекнат приходи и средства за живот по законски пат и затоа признава само формални извори на приходи и средства за живот.	Поддршката во период на транзиција ќе биде обезбедена по потреба за сите економски раселени лица, врз основа на разумна процена на периодот потребен за обнова на нивните приходи –извори на заработувачка, нивоа на производство и животен стандард.	Во малку веројатен случај на неизбежно физичко раселување, Заемобарателот ќе обезбеди поддршка во периодот на транзиција за раселените лица согласно правата во оваа РПР.
Утврдување загуби на средства за живот / приходи	Законот за експропријација бара обезбедување на компензација за деловни загуби настанати во периодот на транзиција, како и штети поврзани со промената на локацијата. Загубите се утврдуваат за секој конкретен случај, во согласност со Законот за процена (член 43). Загубата на бенефити и приходи за работниците и вработените не е конкретно наведена во Законот.	Засегнатите вработени лица ќе добијат помош за привремената загуба на плати и, доколку е потребно, помош при идентификување на алтернативни можности за вработување.	Секој поединечен АПР треба да вклучува мерки за соодветна поддршка и помош во зависност од влијанието, како начин да се надмине разликата, при што сите мерки мора да бидат демонстрирани и документирани на задоволство на СБ.

Предмет	Законодавство на РСМ	ЗЖСС5 на СБ и добри меѓународни стандарди за раселување	Разлики и мерки за премостување на разликите
Механизам за разрешување жалби (МРЖ)	Не се бара воспоставување на механизам за разрешување жалби, освен институционалниот.	Мора да се воспостават соодветни, пристапни и достапни процедури за разрешување на спорови од трета страна, а кои произлегуваат од раселувањето; таквите механизми за жалби треба да ја имаат предвид достапноста на судските инстанции до заедницата и традиционалните механизми за разрешување на спорови.	Заемобарателот ќе воспостави механизам за разрешување жалби согласно проектните специфики и влијанија, како што е опишано во РПР.
Следење и евалуација	Законодавството на РСМ не подразбира никакви посебни процедури за следење што треба да бидат имплементирани од страна на КЕ.	Заемобарателот е одговорен за соодветно следење и евалуација на активностите утврдени во инструментите за раселување.	Заемобарателот ќе биде одговорен за следење во согласност со барањата утврдени во РПР и последователните АПР.

3 КВАЛИФИКУВАНОСТ И ПРАВА

3.1 КВАЛИФИКУВАНОСТ

Основниот принцип кој се следи во оваа РПР е дека на ЛЗП треба да им се помогне во напорите да го подобрат нивниот поранешен животен стандард, капацитетот за заработувачка и нивоата на производство, или барем да ги обноват истите до нивото пред започнување на проектот, при што недостатокот на законски права не ги исклучува лицата од добивање компензација и/или помош за рехабилитација.

Засегнатите лица можат да бидат квалификувани како лица:

- (А) Кои имаат формално регулирани права на земјиште или имот;
- (В) Кои немаат формално регулирани права на земјиште или имот, но имаат побарување на земјиште или имот што е признаено или препознаено според националното законодавство; или
- (С) Лица без препознаено законско право или побарување на земјиште или имот што го заземаат или користат.

Засегнатите лица кои **имаат формално регулирани права на земјиште или имот** се оние кои имаат формална документација според националното законодавство што ги докажува нивните

права, или истите се специфично препознаени во националното законодавство без барање за документација. Во наједноставен случај, областа е регистрирана на име на лица или заедници. Во други случаи, лицата може да вршат закуп на земјиште и оттаму да имаат законски права.

Засегнатите лица кои **немаат формално регулирани права на земјиште или имот**, но имаат признено или препознаено побарување според националното законодавство може да спаѓаат во повеќе групи. Тие можеби го користат земјиштето со генерации без формална документација, а според обичајните или традиционалните права на закуп кои се прифатени од заедницата и препознаени од националното законодавство. Во други случаи, тие можеби никогаш немаат обезбедено формален статус или нивната документација е нецелосна или изгубена. Тие можат да имаат побарување за сопственост со одржувачка доколку заземале земјиште за одреден временски период, дефиниран со националното законодавство, без официјалниот сопственик да го оспори заземањето. Во такви случаи, националното законодавство честопати има правни процедури со кои таквите побарувања можат да бидат препознаени.

Засегнатите лица кои **немаат препознаено законско право или побарување на земјиште или имот што го заземаат или користат** се квалификувани за помош според ЗЖСС5. Тие можат да бидат сезонски корисници на ресурси, од типот на сточари, одгледувачи, риболовци, ловци (иако доколку правата на таквите корисници се препознаени од националното законодавство, тие може да спаѓаат во категориите (А) или (В)). Тие, исто така, може да бидат лица кои заземаат земјиште со прекршување на важечките закони. Засегнатите лица во овие групи не се квалификувани за компензација на земјиште, но имаат право на помош за раселување и средства за живот и компензација на средства.

Сите ЛЗП кои живеат во проектната област пред крајниот датум ќе бидат земено предвид за компензација на нивните загуби и/или раселување или друг вид на потребна помош. Недостатокот на законски права или статус не ги прави неквалификувани за права.

Заемобарателот не е должен да им обезбеди компензација или помош на лицата кои ќе се доселат во проектната област по крајниот датум за квалификуваност, под услов крајниот датум да биде јасно утврден и јавно објавен.

3.2 ПРАВА

Откупот на земјиште и раселувањето ќе бидат имплементирани во согласност со рамката за компензација и права во линија со македонското законодавство и прописи и ЗЖСС5 на СБ. Онаму каде што се разликуваат, ќе бидат применети правата кои се најповолни за ЛЗП, како што е утврдено во матрицата за права подолу. При утврдување на компензацијата за време на подготовката на Проектот, матрицата за права и описот на правата за компензација ќе бидат соодветно ревидирани и ажурирани.

Дефинициите што се користат во оваа РПП се:

- **Попис** претставува пребројување на лицата засегнати од откупот на земјиште во смисла на загуба на имот, заедно со инвентар на загубениот имот на лицата. Пописот вклучува и основни социо-економски податоци. Датумот на попис го утврдува крајниот датум за регистрирање на лицата во заедницата на проектната област, кои може да добијат компензација за загубен имот и/или раселување и помош за рехабилитација.

- **Краен датум** го означува датумот после кој ниту едно лице што се доселило во проектната област нема право на компензација поврзана со откуп на земјиште и раселување. Крајниот датум за утврдување на квалификуваноста за компензација или друга помош е наменет да помогне во спречување упади од страна на опортунистички доселеници.
- **Компензација** значи обештетување според пазарните вредности (што е еквивалентно на заменскиот трошок) во замена за средствата одземени со овој Проект. Кога не може да се избегне откупот на земјиште или ограничувањата за користење на земјиште (без оглед дали трајно или привремено), Заемобарателот ќе им понуди на засегнатите лица компензација според заменски трошок, како и друга помош кога е потребно за да се подобрат или барем да се обноват нивните средства за живот и животен стандард.
- **Помош за раселување** значи помош при наоѓање работно место, професионална обука или други форми на поддршка што ќе им овозможи на раселените лица, кои ги загубиле средствата за живот како резултат на раселувањето, да ги подобрат или барем да ги обноват нивните извори на приход и животен стандард на претпроектните нивоа.

Матрицата за права се заснова на премисата дека програмите за раселување, рехабилитација и компензација треба да го подобрат или, минимум, да го одржат животниот стандард на ЗЛ на претпроектното ниво и да го осигураат нивното учество во придобивките од Проектот. Ова се огледува во следните принципи на компензација.

Вреднување и компензација на загуби. Методологија што ќе се користи при вреднување на загубите за да се утврди нивниот заменски трошок; опис на предложените видови и нивоа на компензација за земјиште, природни ресурси и друг имот според локалното законодавство и дополнителни мерки што се неопходни за да се постигне заменскиот трошок за нив.

Компензација. ЗЛ ќе добијат компензација по целосна заменска вредност и заменски трошоци без амортизација, и ќе бидат релоцирани или раселени во и после соодветни консултации со нив. Прелиминарните стапки на компензација за раселување и заменски трошок ќе им бидат предложени на ЗЛ за да им се понуди можност да ги споредат истите со преовладувачките пазарни стапки. Сите трошоци и даноци за пренос на земјиште и/или куќа ќе бидат поништени или истите ќе бидат вклучени во пакетот за компензација на земјиште и/или куќа. Надлежните владини органи ќе им дадат повластен третман на ЗЛ при самостојно реконструирање на нивните куќи, како и при добивање на потребниот сопственички статус и официјални документи. Ова се однесува на случаи кога ќе има раселување на домови.

Парична компензација. Плаќањето на компензација во готовина за загубен имот може да биде соодветно кога (a) средствата за живот се базирани на земјиште, но земјиштето кое е одземено за потребите на проектот е само мал дел од засегнатиот имот, а остатокот е економски употреблив; (b) постојат активни пазари за земјиште, домување и труд, а ЛЗП ги користат таквите пазари и има доволна снабденост со земјиште и живеалишта; или (c) средствата за живот не се базирани на земјиште. Нивоата на парична компензација треба да бидат доволни за замена на загубеното земјиште и друг имот според целосен заменски трошок на локалните пазари, пресметано од крајниот датум. Паричната компензација за сите резиденцијални, комерцијални или други структури ќе биде исплатена според заменскиот трошок за овие структури, без амортизација на структурата и без намалување за надоместливи материјали.

Консултација и планирање. Планот за раселување ќе биде изработен и имплементиран во консултација со ЗЛ. Ќе се спроведе ефективен и навремен дизајн, планирање и имплементација на раселувањето и мерките за рехабилитација со цел да се избегнат непотребни одложувања и последователни непријатности за ЗЛ.

Релокација. На ЗЛ ќе им се пружи целосна помош за транспорт на лични предмети, куќен инвентар и надоместлив материјал, а ќе им се пружи и надомест за преселување како додаток на компензацијата по целосен трошок за нивните куќи, земјиште и друг имот, доколку има таков случај.

Временско усогласување. Програмите за раселување, компензација и рехабилитација на ЛЗП ќе бидат временски распоредени за да се гарантира достапноста на новото земјиште и живеалишта, пред започнување на проектот или градежните активности. Расчистувањето на земјиштето нема да отпочне пред ЛЗП да добијат компензација и помош за рехабилитација.

Следење. Ќе бидат направени институционални аранжмани за внатрешно и надворешно следење на сите значајни активности за откуп на земјиште.

Табела 1 Привремена матрица за права и компензација

Одземен имот	Вид на влијание/ризик	Лице со право	Право на компензација
Земјоделско или градежно земјиште	Без раселување: Загуба на помал дел од засегнатото земјиште Преостанатиот дел од земјиштето е економски употреблив	Земјоделец/ закупец	Парична компензација за засегнатото земјиште еквивалентна на пазарната вредност или заменскиот трошок, во зависност од тоа што е повисоко
	Раселување: Загуба на поголем дел од земјиштето Преостанатото земјиште е неупотребливо	Земјоделец/ закупец	Парична компензација еквивалентна на вредноста за замена на земјиштето Пакет за обнова на приходи (пристап до кредит/надомест до следната жетва/алтернативна обука за работа) доколку се засегнати средствата за живот
Комерцијален имот	Загуба на бизнис и/или закупнина	ЛЗП (сопственик, закупец или сквотер)	Компензација за загуба на имот како резултат на раселувањето, вклучувајќи и дискрепанција во средствата за живот Поддршка за повторно воспоставување на бизнисот на друга соодветна локација

Одземен имот	Вид на влијание/ризик	Лице со право	Право на компензација
Резиденцијален имот	Не е применливо	ЛЗП (сопственик, закупец или сквотер)	Им се нуди избор на раселените лица помеѓу можните опции за раселување, вклучувајќи соодветна замена за домување (заменски имот со еднаква или повисока вредност, со сигурност на престојот, еднакви или подобри карактеристики и предности на локацијата), или парична компензација според заменски трошок.
Структури	Придружна структура како гаражи, огради, бунари итн.	Сопственик/корисник	Компензација според заменска вредност
Дрвја/насади	Загуба на дрвја/насади	Сопственик/корисник/закупец	Парична компензација врз основа на типот, староста и продуктивната вредност на засегнатите дрвја/насади
Привремено одземање на земјиште	Привремено одземање	ЛЗП (сопственик, закупец или сквотер)	Парична компензација за секаков засегнат имот (пр. срушен преграден ѕид, отстранети дрвја)
Средства за живот (загуба на приход од работа или неземјоделска активност)	Загуба на приход од вработување	Вработени лица	Засегнатите вработени ќе добијат помош за привремена загуба на плати и, доколку е потребно, помош при идентификување на алтернативни можности за вработување
Ранливи групи	Зголемување на ранливоста	Сквотери	За оваа група ќе биде дадена дополнителна финансиска помош за да се осигура дека нивната состојба нема да се влоши по завршување на проектот и дека ќе може да ги одржат и обноват нивните средства за живот

3.3 ВРЕДНУВАЊЕ НА ЗАСЕГНАТИ ИМОТИ

Вреднувањето на земјиштето го утврдува комитет од експерти за процена ангажирани за таа цел. Споредбените податоци за цените се добиени во консултација со Управата за јавни приходи чии податоци се извлечени од неодамна склучените купопродажни договори за земјиште во регионот. Пазарната вредност што ја предложува општината ја отсликува

соодветната компензација за имотот што треба да се експроприра. Мора да се напомене дека постојат активни пазари на земјиште и домување, при што не само што луѓето ги користат истите туку има и доволна понуда на обете, и земјиште и домување. Општината смета дека предложените пазарни вредности се фер и разумни и ќе бидат доволни за засегнатите лица да купат алтернативно земјиште со иста големина и квалитет во рамки на регионот.

Објектите се вреднувани врз основа на цената на градежните материјали со кои биле изградени. Пазарната цена останува најсигурен начин за процена на објекти со комерцијална намена, од типот на киосци, продавници, работилници или комерцијални претпријатија.

Методологијата за процена на недвижен имот е опишана во **Методологијата за процена на пазарната вредност на недвижен имот**.

Пазарната вредност на земјоделско земјиште, шуми и пасишта се утврдува во согласност со просечната цена на извршени купувања на земјиште во текот на претходната година. Доколку нема купувања во конкретната општина во текот на претходната година, како пазарна вредност се смета просечната компензација за m² експроприрано земјоделско земјиште во општината. Доколку сè уште има недостаток на информации за купеното и експроприраното земјиште во претходната година, во конкретната општина, тогаш ќе се земат предвид цените во соседните општини.

За време на процесот на процена, ќе бидат консултирани ЛЗП, локалните власти и релевантните владини институции (од типот на Катастар).

Следните водечки принципи за процена ќе бидат земени предвид. Во врска со земјиштето и структурите, **вредноста на замената** се дефинира на следниот начин:

- За земјоделско земјиште, тоа е пазарната вредност пред проектот или пред раселувањето (зависно која е повисока) на земјиште со еднаков продуктивен потенцијал или употреба лоцирано во близина на засегнатото земјиште, плус трошоците за подготовка на земјиштето на слично ниво со она на засегнатото земјиште, плус трошокот за регистрација и даноците за пренос.
- За земјиште во близина на населена област, тоа е пазарната вредност пред раселувањето на земјиште со еднаква големина и употреба, со слични или подобрени јавни инфраструктурни објекти и услуги и локација во близина на засегнатото земјиште, плус трошокот за регистрација и даноците за пренос.
- За куќи и други објекти, тоа е пазарната вредност на градежните материјали за да се изгради заменски објект со површина и квалитет сличен или подобар од оној на засегнатиот објект, плус трошоците за транспортирање на градежните материјали до градилиштето, плус трошоците за работен труд и за изведувачот, плус трошокот за регистрација и даноците за пренос.

При утврдување на заменскиот трошок за компензација на ЛЗП, не се зема предвид амортизацијата на имотот и вредноста на надоместливите материјали, ниту пак вредноста на придобивките што треба да произлезат од проектот се одзема од вредноста на засегнатиот имот. Онаму каде што домашните закони не ги исполнуваат стандардите за компензација според заменски трошок, ќе се применат прирачниците и техничките спецификации за компензација според заменски трошок на Светска Банка.

Компензацијата за земјиште, објекти, бизнис, фиксни подобрувања и други привремени структури ќе се базира врз пазарната процена, процена на продуктивноста, договорените услови, процена на трудот и материјалите, расположливоста на надоместливите материјали и други платени трошоци. Треба да се забележи дека недостатокот на статус, овластување или дозвола не е пречка за компензација.

3.4 КРАЕН ДАТУМ

Македонското законодавство го предвидува крајниот датум како датум кога барањето за експропријација е поднесено и доставено до засегнатите законски сопственици (со законски документи). Според ЗЖСС5, што вклучува и неформални корисници/или сопственици, крајниот датум е датумот на почеток на пописот и социо-економското истражување.

Пописот претставува пребројување на лицата засегнати од откупот на земјиште во смисла на загуба на имот, заедно со инвентар на загубениот имот на лицата. Пописот вклучува и основни социо-економски податоци. Датумот на попис го утврдува крајниот датум за регистрирање на лицата во заедницата на проектната област, кои може да добијат компензација за загубен имот и/или раселување и помош за рехабилитација.

Крајниот датум го дефинира датумот после кој ниту едно лице што ќе се досели во проектната област (опортунистички доселеници) ќе нема право на компензација поврзана со откупот на земјиште и раселувањето. Лицата кои ќе се доселат во областа после крајниот датум не се квалификувани за компензација или каква било друга форма на помош за раселување. Слично на тоа, недвижниот имот (структури, насади, овошни дрвја, шумски парцели) воспоставен по крајниот датум нема да добие компензација.

4 АРАНЖМАНИ НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА

4.1 ПРОЦЕС НА РАЗВОЈ И ОДОБРУВАЊЕ НА АПР

АПР, по потреба, ќе биде развиен од страна на Општината каде што ќе се одвива потпроектот. Подготовката на АПР ќе започне веднаш по објавувањето на крајниот датум, а главните активности што треба да се преземат го вклучуваат – но не се ограничени на – следното:

- Идентификација на и консултација со ЛЗП;
- Попис и инвентар на загубите на ЛЗП;
- Процена на загубениот имот;
- Развој на матрица за компензација;
- Подготовка на индикативен буџет за имплементација.

Нацрт-АПР ќе биде доставен до СБ за разгледување и одобрување, по што ќе биде објавен од ЕИП во рамки на МТВ и на Општината за јавна консултација. По комплетирањето, финалниот АПР ќе биде доставен до СБ. Откако ќе биде одобрен од СБ, ќе биде објавен од страна на МТВ и на Општината.

4.2 ПРОЦЕС НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА АПР

4.2.1 ЕДИНИЦА ЗА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА АПР

Единицата за имплементација на АПР (ЕИР) во рамки на општината каде што ќе се одвиваат активностите на АПР, ќе се формира заради имплементација на одобрениот АПР. Сите наведени активности во АПР ќе бидат покриени од средства на општината и ќе бидат завршени пред започнување на градежните работи. Општинската единица за имплементација на проектот (ОЕИП) ќе биде одговорна за подготовка и имплементација на одобрениот АПР, под надзор на СБ.

Главните одговорности и активности на ЕИР/ОЕИП го вклучуваат – но не се ограничени на – следното:

- Потврда на пописот на АПР и на податоците за инвентар на имот на означената парцела;
- Преземање на топографски и картографски снимања и обезбедување на корекција на податоците за мерење и инвентар според потребите на можните промени во проектот;
- Непосредно консултирање со ЛЗП и претставници на населените места;
- Подготовка на документација за регистрација на нови земјишни парцели;
- Обезбедување на јавноста со потребните информации;
- Преговори и спогодба со ЛЗП;
- Испорака на компензација и, по потреба, имплементација и надзор на мерки за рехабилитација. Компензацијата во готовина се исплаќа на трансакциска сметка.
- Набљудување на процедурите за жалби;
- Судска разрешница за случаите каде што не е постигната спогодба;
- Постапки за експропријација по судски пат, доколку е потребно;
- Иградба на инфраструктура (доколку е неопходно раселување) и аранжмани за раселување на ЛЗП;
- Подготвување на квартални извештаи.

Задоволителното комплетирање на АПР е услов за отпочнување на какви било (физички) активности.

4.2.2 ЖАЛБИ И ПОПЛАКИ

Комитет за разрешување жалби – Задачи и состав. На програмско ниво, ќе се воспостави Комитет за разрешување жалби со цел да се справи со жалбите и поплаките поднесени во врска со раселувањето и за спречување на сите несогласувања пред истите да бидат упатени до судот. Комитетот за разрешување жалби ќе вклучува персонал од ЕИП, претставник на засегнатата општина и претставници од локалната заедница засегнати од Проектот. Сличен

комитет составен од претставници на ЕИП, локалните НВО и заедниците, како и независен експерт ќе биде свикан од страна на ЕИП за секој поединечен случај, со цел да се разрешат жалбите и поплаките во врска со раселувањето.

Процедура: Под надзор на ЕИП (МТВ), ЕИР/ОЕИП ќе вложи напори за постигнување спогодбено решение на сите идентификувани проблеми поврзани со раселувањето во АПР на Проектот. Доколку овој обид не успее, ЛЗП можат по свое дискреционо право да поднесат жалба или до судот или до Комитетот за разрешување жалби. Предложената процедура и механизмите за разрешување жалби ќе бидат претставени и дискутирани со ЛЗП во раната фаза од процесот на подготовка на АПР. Со цел ефективно да се соберат сите жалби од потенцијалните ЛЗП, може да се назначат специфични локации за навремено доставување и собирање на сите жалби. ЛЗП можат да ги поднесат жалбите усно (соодветно документирани во моментот на поднесување на назначената локација) или во писмена форма. Одговорот ќе биде доставен во рок од две недели по приемот на жалбата. Ако случајот не се реши на ниво на Комитетот за разрешување жалби, истиот може да биде предаден од која било странка до Судот. Сите трошоци за оваа цел ќе ги сноси општината доколку биде потврдено дека ЛЗП е корисник на социјална парична помош. Сите останати ЛЗП ќе бидат одговорни за сопствените трошоци.

Шемата на механизмот за разрешување жалби е претставена во Прилог 3.

4.2.3 ПОСТАПКИ ЗА ЕКСПРОПРИЈАЦИЈА

Доколку ЕИР и ЛЗП не постигнат спогодба за откуп на приватниот имот, општината ќе поведе постапки за експропријација во согласност со Законот за експропријација.

4.2.4 СУД

Судот треба да биде последната инстанца за обраќање околу прашањата и проблемите поврзани со имплементацијата на АПР. Во случај на неуспех во преговорите помеѓу општината и ЛЗП во однос на откупот на приватниот имот, Државниот правобранител (по барање на општината) со мандат за експропријација врз основа на постојното законодавство ќе поднесе барање за експропријација до Судот. По одобрувањето од Судот и по проследување на пропишаните процедури, општината ќе го преземе засегнатиот имот откако Судот ќе ѝ го додели правото на експропријација.

Во случаи кога жалбите и поплаките во врска со имплементацијата на АПР и компензацијата не се решени спогодбено, а медијацијата од страна на Комитетот за разрешување жалби е неуспешна, ЛЗП исто така имаат право на жалба до Судот како последна инстанца. Судската одлука ќе биде конечна и извршна.

5 СЛЕДЕЊЕ И ЕВАЛУАЦИЈА

Главната цел за имплементација на АПР е да ги подобри или барем да ги обнови социјалните ресурси и средствата за живот на ЗЛ на нивото пред проектот. Процесот на имплементација треба да осигури дека оваа цел е постигната во разумен рок со определени ресурси. Затоа, следењето на процесот на ажурирање на АПР, неговото имплементирање и испорака на

институционална и финансиска помош на ЗЛ е дизајнирано како составен дел од целокупното функционирање и управување со Проектот. Активностите за раселување редовно ќе бидат надгледувани и следени од персоналот на општината (ОЕИП). Општинската ЕИП ќе обезбеди извршување на навремен мониторинг на индикаторите за следење и евалуација (индикатори на процес, испорака и влијание) на откупот на земјиште и задачите за раселување. Целта на следењето и евалуацијата е да се обезбедат повратни информации на сите засегнати страни за постигнатиот прогрес во поглед на навремената и сеопфатна имплементација на АПР и да се идентификуваат проблемите што е можно порано за да се олесни правилната имплементација на аранжманите. Целите се следни:

- а) Да се осигура дека стандардот на живот на ЛЗП е обновен или подобрен;
- б) Да се утврди дали активностите се во тек според распоредот и дали временските рокови се исполнети;
- в) Да се процени дали компензацијата и мерките за рехабилитација се доволни;
- д) Да се идентификуваат проблемите или потенцијалните проблеми; и
- е) Да се идентификуваат методи за брзо ублажување на проблемите.

Како услов за проценка на потпроектите што вклучуваат раселување, Заемобарателот ја обезбедува Светска банка преку ЕИП со релевантен предлог инструмент за раселување кој е во согласност со оваа политика и го поставува на локација достапна за раселените лица и локалните НВО, во форма, на начин и јазик кои се разбирливи за нив. Откако Банката ќе го прифати овој инструмент како соодветна основа за проценка на проектот, Банката го прави достапен за јавноста преку своите средства за комуникација. Откако Банката ќе го одобри конечниот инструмент за раселување, Банката и Заемобарателот повторно го објавуваат на истиот начин.

Обврските на Заемобарателот за извршување на инструментот за раселување и за информирање на Банката околу напредокот во имплементацијата се обезбедени во законските договори за проектот.

Заемобарателот е одговорен за соодветно следење и евалуација на активностите утврдено во инструментот за раселување. Банката редовно ја надгледува имплементацијата на раселувањето за да ја утврди усогласеноста со инструментот за раселување. По завршување на проектот, Заемобарателот прави процена за да утврди дали се постигнати целите на инструментот за раселување. Процената ги зема предвид основните услови и резултатите од следење на раселувањето. Ако проценката открие дека овие цели е можно да не се реализираат, Заемобарателот треба да предложи последователни мерки што може да послужат како основа за континуиран надзор на Банката, како што Банката смета дека е соодветно.

Процесот на следење ќе се спроведува во две фази: внатрешна и надворешна.

5.1 ВНАТРЕШНО СЛЕДЕЊЕ

Внатрешното следење ќе биде рутински спроведено од страна на ЕИП. Резултатите ќе бидат спроведени до Светска банка преку редовниот полугодишен извештај, при што ќе има и дел со

известување околу напредокот на случаите на раселување/откуп на земјиште. Специфични индикатори на следење ќе бидат:

- Информативна кампања и консултации со ЛЗП;
- Статус на откупот на земјиште и исплатите за компензација на земјиште;
- Компензација за засегнатите структури и друг имот;
- Преселување на ЛЗП;
- Исплати за загуба на приход;
- Избор и дистрибуција на областите за замена на земјиштето;
- Активности за обновување на приходите, и
- Жалби и нивно решавање.

Горенаведените информации ќе бидат собрани од страна на ЕИП преку локалните власти кои се одговорни за следење на дневна основа на активностите за раселување на потпроектот преку следните инструменти:

- Преглед на информациите од пописот на сите ЛЗП;
- Консултации и неформални интервјуа со ЛЗП;
- Длабински истражувања на случај;
- Испитување на примерок на ЛЗП;
- Значајни информативни интервјуа; и
- Јавни состаноци со заедницата.

Извештајот за внатрешно следење ќе се спроведува полугодишно од страна на ЕИП, а на крајот од завршување на секој АПР извештајот за комплетираниот АПР ќе биде доставен до Светска банка. Внатрешното следење и надзор ќе:

- Утврди дали е извршен пописот на сите ЛЗП;
- Потврди дека АПР и истражувањето на тековната состојба (соодветно) се подготвени за Проектот;
- Потврди дека вреднувањето на имотот и раселувањето се извршени во согласност со одредбите на оваа РПР и соодветниот АПР;
- Надгледува дали сите мерки за раселување се имплементирани како одобрени;
- Осигурува дека средствата за имплементација на активностите за раселување се навремено обезбедени, дека се доволни за нивните цели и дека се трошат во согласност со одредбите на оваа РПР и соодветниот АПР.

5.2 НАДВОРЕШНО СЛЕДЕЊЕ

Светска банка повремено ќе врши надворешно следење. Покрај тоа, за потврда на извештаите генерирани преку внатрешно следење, надворешното следење ќе врши:

- Оцена на социјалниот и економскиот ефект на раселувањето врз ЗЛ;
- Утврдување дали се исполнети целите за подобрување или барем обновување на нивоата на приход и животниот стандард на ЗЛ; и
- По потреба, давање предлози за подобрување на имплементацијата на раселувањето со цел да се обезбеди исполнување на принципите и целите поставени во оваа РПР и соодветните АПР.

Главните индикатори за истражувањата што треба да се спроведат во оваа фаза на надворешно следење вклучуваат:

- Социо-економски услови на ЗЛ по имплементација на Проектот;
- Комуникации и реакции на ЗЛ околу правата, компензацијата, опциите, алтернативните случувања и распореди за преселување итн.;
- Промени во домувањето и нивоата на приход;
- Социо-економски услови на неформалните сопственици на земјиште;
- Ефективност на вреднувањето на имотот за целите на рехабилитација;
- Ефективност на процедурите за поднесување жалби;
- Ниво на задоволство на ЗЛ по завршување на раселувањето;
- Ниво на приход на ЗЛ по имплементација на мерките за обнова на средствата за живот.

6 ИНФОРМИРАЊЕ И УЧЕСТВО НА ЗАСЕГНАТИТЕ ЛИЦА

РПР и последователните АПР мора да бидат достапни за јавноста за времетраење на Проектот, вклучувајќи ја и неговата евалуација. Верзии на македонски јазик (и на дополнителните јазици на локалната заедница) ќе бидат објавени на веб-страницата на Заемобарателот и на соодветните локални општини. Сите документи ќе им бидат презентирани на ЗЛ во процесот на откуп на земјиште, особено на ранливите групи, при што проектното влијание врз нивниот имот и нивните права мора да биде објаснето. Печатени примероци од документацијата ќе бидат достапни во засегнатите општини. Заемобарателот е одговорен за сите објавувања на документите.

Како што е укажано во горенаведените делови, ЗЛ ќе учествуваат во целокупниот процес на развој и имплементација на активностите за раселување и во процесот на откуп на земјиште. Тие ќе бидат консултирани од страна на општината и ЕИР и ќе бидат поканети да учествуваат на јавните состаноци што ќе ги одржи општината во раните фази на процесот, како што е наведено погоре. ЗЛ ќе бидат обезбедени со сигурни информации за проектот, неговите влијанија и предложените мерки за ублажување и активности за економска рехабилитација. Информациите кои ќе бидат јавно објавени и доставени до секое засегнато домаќинство, исто така, вклучуваат и крајни датуми за секој потпроект, критериуми и права за квалификуваност, модалитети на компензација, процедури за поднесување жалби и поплаки. На засегнатите страни ќе им се даде можност да ги претстават своите идеи и предлози како влог во планирањето и имплементирањето на активностите за раселување. Тие ќе бидат постигнати преку серија на партиципативни средби и фокусирани дискусии со ЛЗП, што ќе им овозможи на засегнатите страни да имаат удел во резултатите од процесот.

ЗЛ исто така ќе бидат вклучени во комисиите што треба да се воспостават, со што ќе се обезбеди нивното учество во процесот на донесување одлуки во различни фази на АПР: подготовка и имплементација.

По комплетирањето на АПР, ќе се спроведе кратко истражување на ЗЛ од страна на ЕИР за да се процени нивното задоволство од процесот и резултатите на АПР.

7 ТРОШОЦИ И БУЏЕТ

Врз основа на комплетираниот АПР, општината ќе достави до Светска банка детална сметка за раселувањето, со ставки кои опфаќаат земјоделско земјиште, станбено земјиште, куќи, друг имот и средства за живот што ќе бидат засегнати. Проценката на трошоците ќе обезбеди соодветна провизија за следење и надзор, како и за непредвидени трошоци. Сите трошоци за раселување ќе бидат финансирани преку општински средства. Сите трошоци за подготовка и имплементација на АПР, вклучувајќи ги и трошоците на компензација и администрација на ОЗР, ќе се сметаат како составен дел од трошоците на Проектот и ќе бидат придодадени како дел кој укажува на (i) единечни стапки на компензација за сите засегнати ставки и надоместоци, (ii) следена методологија за пресметка на стапките на единечна компензација, и (iii) табела на трошоци за сите компензационски трошоци, вклучувајќи административни трошоци и непредвидени трошоци.

Трошоците за задачите на надворешно следење и за подготовка на истражувања и АПР, можат да се алоцираат во заемот.

ПРИЛОЗИ

ПРИЛОГ 1: ЛИСТА НА ПОТРЕБИ ЗА РАЗВОЈ НА АПР

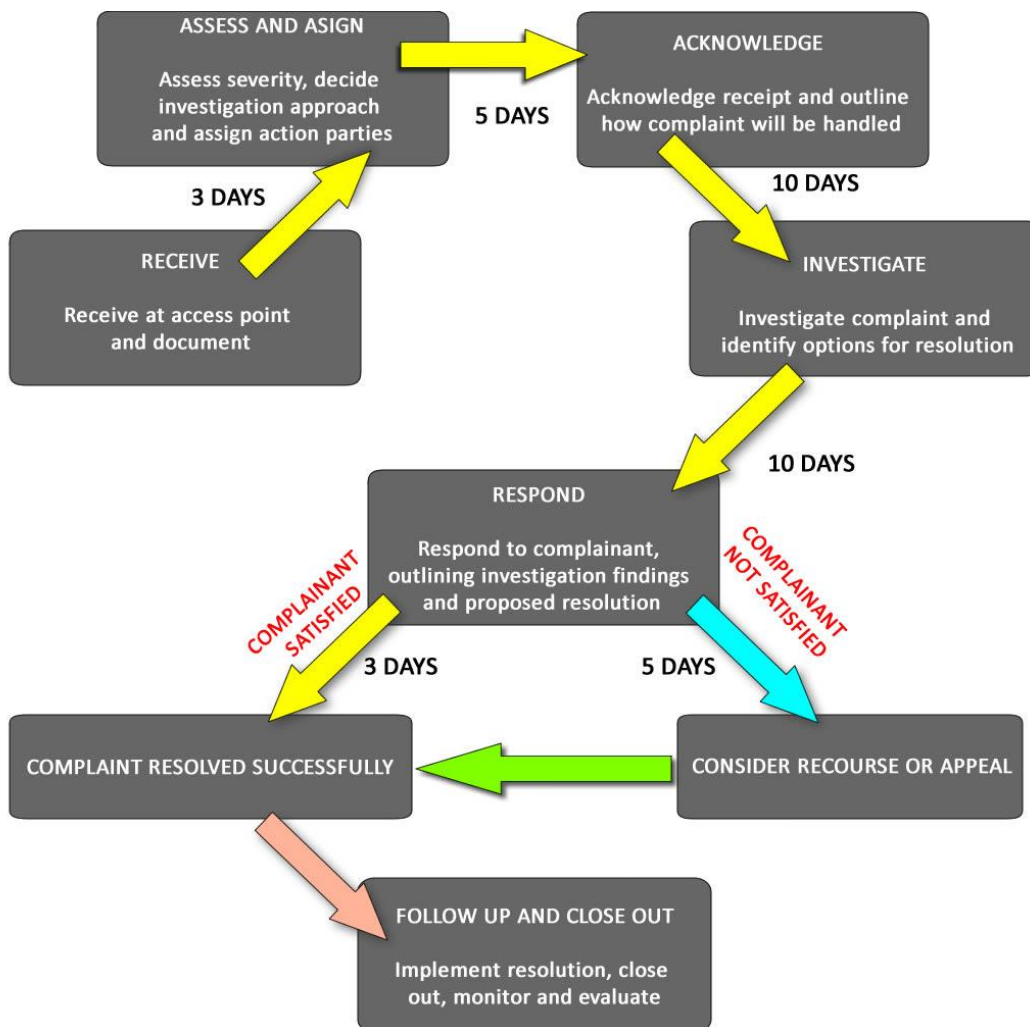
Бр.	ПОТРЕБИ ЗА РАЗВОЈ НА АПР	ДА/ НЕ
1	Постоење на Елаборат за експропријација.	
2	Воспоставена концесија врз земјиште во државна сопственост.	
3	Посета на лице место. Постоење на каков било неофицијално или незаконско изграден недвижен имот, нерегистрирани корисници или користење како пристап до приватна сопственост или до активности за обезбедување на средства за живот.	
4	Права на земјиште или права за користење на земјиште откупени или ограничени преку експропријација или други задолжителни процедури во согласност со националното законодавство.	
5	Права на земјиште или права за користење на земјиште откупени или ограничени преку спогодбено решение со сопствениците на имот или лицата кои имаат законско право на земјиштето. Доколку не се постигне спогодбено решение, следи експропријација или други задолжителни процедури.	
6	Ограничувања за користење на земјиштето и пристап до природните ресурси што доведува до тоа заедницата или групи во рамки на заедницата да го изгубат пристапот до употреба на ресурсите, врз кои имаат традиционален или обичаен закуп, или препознаено право за користење. Ова може да вклучува ситуации кога законски воспоставени заштитени подрачја, шуми, области на биолошка разновидност или тампон зони се доведуваат во врска со проектот.	
7	Релокација на лица без формални, традиционални или препознаени права за користење, кои заземаат или користат земјиште пред конкретниот краен датум на проектот.	
8	Раселување на лица како резултат на влијанијата на проектот кои го прават нивното земјиште неупотребливо и недостапно.	
9	Ограничување на пристапот до земјиште или користење на други ресурси, вклучувајќи јавни добра и природни ресурси од типот на водни ресурси, шумски производи, свежа вода, лековити растенија, ловишта и собиралишта, површини за пасење и насади.	
10	Права на земјиште или побарувања на земјиште отуѓено од поединци или заедници без целосна исплата на компензација.	
11	Откуп на земјиште или ограничувања за користење на земјиште што се јавуваат пред проектот, но кои се преземени или иницирани во очекување на, или при подготовка на, проектот.	
12	Доброволен откуп на земјиште.	

Секое регистрирано **ДА** во полето за проверка (освен ставката бр. 12) упатува на потреба за развој на АПР.

ПРИЛОГ 2: ОБРАЗЕЦ ЗА ПОДНЕСУВАЊЕ ЖАЛБИ

Реф. број:	
Име и презиме: <i>(може да останете анонимни доколку сакате и инсистирате да не го откривате вашиот идентитет на трети страни без ваша согласност)</i>	
Информации за контакт: Ве молиме наведете како би сакале да бидете контактирани (пошта, телефон, е-пошта)	<ul style="list-style-type: none"> • По пошта: Ве молиме наведете поштенска адреса _____ _____ • По телефон: _____ • По е-пошта: _____
Претпочитан јазик за комуникација:	Македонски Албански Друг:
Опис на инцидентот/жалбата: Што се случило? Каде се случило? Кому се случило? Каков е резултатот од проблемот?	
Датум на инцидентот/жалбата:	Еднократен инцидент/жалба (датум _____) Се случило повеќе пати/колку пати? (_____) Тековно/проблем што моментално се случува
Што би сакале да се направи за да се реши проблемот?	
Потпис:	Датум:
Ве молиме доставете го образецот до: ЕИП на ППЛП <i>Г-ѓа Харита Пандовска</i> е-пошта: harita.pandovska@mtc.gov.mk тел. + 389 (0)2 3145-497 Адреса: Министерство за транспорт и врски ул. Даме Груев 6, 1000 Скопје, РС Македонија	

ПРИЛОГ 3: ШЕМА НА МЕХАНИЗМОТ ЗА РАЗРЕШУВАЊЕ ЖАЛБИ

ПРИЛОГ 4: СТАВКИ ВО РЕГИСТРИРАНИТЕ ЖАЛБИ

Регистарот на МРЖ, чуван во дигитален формат, како датотека за табеларни пресметки, треба да ги содржи следните информации:

ВЛЕЗ:

- Иницијатор
- Место на живеење
- Вид на проблем
- Име и презиме
- Информации за контакт
- Датум на поднесување
- Потврда за примање на жалбата

ПРОБЛЕМ:

- Опис на проблемот
- Предложено решение
- Активност што треба да се преземе за решавање на проблемот

ИЗЛЕЗ:

- Датум на објавување
- Последователна жалба
- Резултати од интервенцијата
- Повторување Да/Не